БЕРЕЗЕНЬ
MARCH
1961

ОВИД

HORIZON

РІК XII., Ч. 3 (114)

ЦІНА 30¢

ВИДАВНИЦТВО МИКОЛИ ДЕНИСЮКА

ВИДАЛО ТРИ НОВІ (досі ще не друковані) ОРИҐІНАЛЬНІ ТВОРИ СЬОГОЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

Юрій Тис
НА СВІТАНКУ
біографічна повість з життя Марка Вовчка.
Літературна й мовна редакція:
Ст. Риндик та І. Боднарук.
Сторінок 404
Ціна дол. 4.50

Софія Парфанович
ВІРНИЙ ПРИЯТЕЛЬ
(оповідання з життя домашього кота з ілюстраціями для старших і для молоді)
Літературний і мовний редактор:
А. Юриняк.
Сторінок 208
Ціна дол. 2.50

Галя Лагодинська
ДО СОНЦЯ — ДО ВОЛІ
(Мандрівка юности)
— повість —
Літературна й мовна редакція:
А. Калиновський та І. Боднарук.
Сторінок 256
Ціна дол. 3.00

Рекомендуємо нашим читачам цей гарний комплект нових літературних творів, що відзеркалюють наше минуле, з погідним українським духовим кліматом і благородним серцем української людини. Книжки читаються легко і з зацікавленням.

Усі три книжки видані люксусово (так само, як Твори Тараса Шевченка й Трилогія Богдана Лепкого), в твердій оправі, в імітації шкіри, з позолоченням, у мистецькому оформленні Оксани Мошинської.

Ціна всіх трьох книжок разом дол. 10.00

Замовлення приймаємо також без завдатку на сплати. Книжки висилаємо зворотною поштою.

Замовлення і гроші слати на адресу видавництва:

MYKOLA DENYSIUK PUBLISHING COMPANY

2226 West Chicago Avenue Phone EV. 4-3868 **Chicago 22, Ill., — USA.**

ОВИД

HORIZON

The Monthly Newsmagazine

Vol. XII. No. 3. — March 1961

EDITOR

Mykola Denysiuk

PUBLISHER

Mykola Denysiuk Publishing Co.
2226 W. Chicago Ave.
Chicago 22, Illinois, USA.
Tel.: EVerglade 4-3868

REPRESENTATIVES:

South America:
Mychajlo Danylyshyn
c. Mozart 614
Buenos Aires, Rep. Argentina.

Australia
Fokshan Library & Book supply
1 Barvon St.
Glenroy W. 9. Vic.

England
Ukrainian Booksellers
49. Linden Gardens
London W. 2.

Belgium
Ihnat Stachij
Esneux en Liege

Second-class mail privileges autorised at Chicago, Illinois

Autorized as Second-class mail, Post Office Dept., Ottawa

Composition & printed by Mykola Denysiuk Printing Co.
2226 W. Chicago Avenue
Chicago 22, Illinois — USA.

All rights reserved under International and Pan-American Copyright Conventions

Subscription $3.00 yearly.

Видає й редагує
Микола Денисюк

Мовний редактор —
Іван Боднарук

Надісланих рукописів редакція не звертає, як теж не веде листування з приводу невикористаних матеріялів. Статті, підписані прізвищем чи псевдонімом автора, не завжди відповідають поглядам редакції. Редакція застерігає собі право скорочувати статті й виправляти мову.

Всі права застережені.

Річна передплата;

Австралія і Англія	**— шіл. 30.-**
Бразилія — крузейрів	**240.-**
Аргентина — арг. пезів	**120.-**
ЗДА, Канада і ін. — дол.	**3.-**
Німеччина — ДМ	**10.-**
Франція — фр. фр.	**800.-**

ЗМІСТ

Богдан Кравців — **Шевченко і Вашінґтон** 3
Вадим Сварог — **Мова на еміґрації** 7
Іван Франко — **Тарас Шевченко** 9
Роман Турянський — **А. К. (Армія Крайова)** — у польській партизанці 15
Зенон Бинницький — **Символ одного покоління** 18
Анатоль Галан — **Так говорить легенда...** 21
М. Скала-Старицький — **Музика в творах Лесі Українки** 23
Теодор Данилів — **Кипр — нова держава у світі** 25
Софія Наумович — **Коли прирівняти...** 28
Серед книжок — М. Галів — **Діти Львова в боротьбі за Україну** (Олег Лисяк: Люди такі, як ми); В. Лев — **Городниця** (Пропам'ятна книга) 30

На обкладинці: Тарас Шевченко в році виходу в світ першого „Кобзаря". Автопортрет 1840 р.

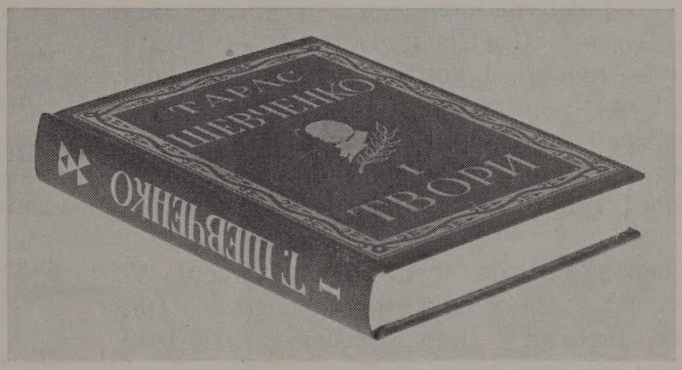

ТВОРИ

ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ЮВІЛЕЙНЕ ВИДАННЯ В 14 ТОМАХ

ЦЕ

ТРИВКИЙ ПАМ'ЯТНИК

ШЕВЧЕНКІВСЬКОГО 1961 РОКУ

В УКРАЇНСЬКІЙ РОДИНІ НА ЧУЖИНІ

Від видавництва

100-річчя смерти українського національного пророка Тараса Шевченка вшановує наше видавництво 14-томовим виданням його творів. Це найбільш монументальне, 14-томове видання творів Тараса Шевченка, вважаємо найбільшим досягненням нашого видавництва й воно, чи не залишиться кульмінаційною точкою нашої видавничої діяльности в царині українського друкованого слова на чужині.

Ми вже інформували наших Читачів, що нашим первісним бажанням у самих початках видавничої праці було видати колись однотомник „Кобзаря". Його нам навіть приготовив сл. п. Юрій Клен ще в Австрії 1946 р. З причин різних труднощів ми не могли зреалізувати цього видання ані в Австрії, ані пізніше в Аргентині. На новому місці видавничої праці ми ще раз відклали видання цього однотомника, але цим разом уже не з причини видавничих труднощів. З нагоди шевченківського 1961 року ми вирішили видати 14 томів творів Тараса Шевченка: 4 томи — поезії, 3 томи — повісті, 1 том — драматичні і інші твори, 1 том — щоденник, 1 том — листи, 1 том — Шевченко, як маляр, 1 том — Шевчнко в чужих мовах, 1 том — збірник статтей про Т. Шевченка і 1 том — бібліографія творів Т. Шевченка.

За основу 14-томового видання творів Т. Шевченка ми взяли видання Українського Наукового Інституту (Варшава-Львів, 1930-1940 рр.). Але наше видання доповнене найновішими працями наших учених із різних ділянок шевченкознавства до 1961 року включно.

Доповнення роблять автори на основі видавничих договорів за умовленим гонораром.

Хоч права авторів-співробітників видання УНІ не були в ЗДА правно забезпечені, проте наше видавництво з власної ініціятиви на **добровільній базі,** договорилося з живучими ще авторами (або з деякими родинами померших авторів) про рекомпензанту за їх праці до першого видання.

Крім того, видавництво з нагоди цього видання зголосило добровільну пожертву на цілі НТШ. Нашу заяву та її потвердження НТШ друкуємо без жодних змін інформативним порядком (робимо це з деяких причин, що про них напишемо в травневому числі „Овиду").

MYKOLA DENYSIUK PUBLISHING CO.
2228 W. Chicago Ave. — Chicago 22, Ill.

Вп. п. Проф. Роман Смаль-Стоцький

Чікаго, 28. грудня 1958 р.

Вельмишановний Пане Професоре!

Згідно з нашим усним договоренням, я приступа до перевидання 16-томового видання Творів Т. Шевченка (дальше називаю Творами), що його свого час видав Український Науковий Інститут у Варшаві, й був власником авторських прав.

Хоч Ви Пане Професоре, як єдиний член Управи – секретар Українського Наукового Інституту погодилися беззастережно на моє перевидання Творів і хоч авторські права Творів не є забезпечені в ЗДА, добровільно погоджуюся вплатити до каси Наукового Товариства ім. Т. Шевченка дол. 1,000.00 на цілі допомоги українським науковцям-шевченкознавцям, зокрема таким, що приймали участь в опрацьованні Творів. Цю суму зобов'язуюся сплатити до двох років від появи Творів, якщо вони не будуть дефіцитовим виданням. У випадку успішної реалізації видання Творів постараюся внести на визначену ціль ще додаткову більшу суму.

З правдивою до Вас пошаною
Микола Денисюк (підпис)

Оригінал одержав
3. січня 1959 р.
(проф. Роман Смаль-Стоцький)
Р. Смаль-Стоцький (Підпис)

SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY, INC.
НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМ. ШЕВЧЕНКА
302-304 W. 13th Street, New York 14, N. Y.

Високоповажаний Пан
Микола Денисюк
Шикаго, Ілл.

Високоповажаний Пане!

Поширення творів патрона нашого найстаршого наукового Товариства серед громадянства, може принести лише користь нашій загальній справі. Тому вітаю Ваш плян перевидання 16-томового видання творів Тараса Шевченка, що появилися в тридцятих роках, з ходами Українського Наукового Інституту в Варшаві.

Як кол. секретар цього Інституту, а тепер голова Наукового Товариства ім. Шевченка в ЗДА, не підношу жодних застережень проти перевидання цих творів і з приємністю довідуюся про Вашу заяву вплатити на цілі Товариства суму тисячу долярів в ході двох років від появи творів.

Вірю, що перевидання творів не буде дефіцитовим підприємством, так як в такому випадку НТШ не очікувало б від Вас згаданої вище суми. Вашу заяву з дня 28. грудня 1958 р. про готовість внести ще додаткову більшу суму на визначену ціль у випадку успішної реалізації видання творів, радо приймаю від імені НТШ.

Буду вдячний, якщо схочете потвердити мені (на адресу НТШ в Нью Йорку) отримання цього листа та повідомити мене, коли приступаєте до друку першого тому.

В щирій пошані
Ваш
Р. Смаль-Стоцький

РІК XII., Ч. 3 (114) **ОВИД** БЕРЕЗЕНЬ, 1961

Богдан Кравців

Шевченко і Вашінґтон

Широко відоме й часто приводжуване, здебільша відірваною від основного контексту цитатою, Шевченкове прагнення „Коли ми діждемося Вашінґтона з новим і праведним законом", підкреслене твердою вірою в те, що його „діждемось таки колись", не стало ще й досі темою ширшого розгляду в шевченкознавчих дослідженнях. Зокрема не висвітлене ще питання, коли, де і як ознайомився Шевченко з постаттю і діяльністю Юрія Вашінґтона, який був провідником боротьби за визволення Північної Америки з-під колоніяльної залежности Англії і потім першим президентом З'єдинених Держав Америки. Не з'ясоване основніше теж і питання джерел і засягу Шевченкового знання про суть і зміст „нового й праведного закону", що його Вашінґтон й інші тогочасні провідники ЗДА поклали в основу твореної ними вільної і суверенної держави і що його здійснення бажав Шевченко також і для України. Пояснюючи приведену вище цитату із віршу „Юродивий", редактори текстів Шевченкових поезій і їх коментатори обмежувалися щонайбільше до приміток про те, хто такий був Юрій Вашінґтон і яку ролю він відіграв в історії американської нації. Але, навіть, і самі ці пояснення були дуже різні, а то й суперечні, зумовлені здебільша світоглядом чи й політичними поглядами їх авторів.

Прагнення Шевченка діждатися „Вашінґтона з новим і праведним законом" не може бути розглядане відірвано від основного задуму і змісту цілого твору, в якому воно було висловлене, значить, від 93-рядкової поеми „Юродивий", що була написана наприкінці 1857 року й опублікована вперше О. Кониським разом з іншими недруковадими поезіями у Записках НТШ (т. XXXIX) в 1901 році, значить, 40 років після смерти Поета. Ця поема, на думку деяких дослідників, це тільки початок або пролог до запляно-ваної Шевченком епопеї „Сатрап і дервіш", дехто вважає „Юродивого" прологом до ненаписаної поеми про каторжан на Байкалі, ще інші віршовим конспектом нездійсненого твору, або просто незакінченою поемою чи фрагментом поеми.

Абстрагуючи від усіх „за і проти" того чи іншого погляду, треба ствердити, що „Юродивий" і з формального боку і за своїм змістом є цілком закінченою цілістю, малою поемою, зближеною своїм патосом й емоційністю до пізніших подражаній Шевченка старозавітнім пророкам і псалмам, що усіх їх він зактуалізував або перетворив у поетичні звернення до України. Написана після звільнення із заслання, в Нижньому Новгороді, подорозі „з тюрми, з неволі", ця поема усім своїм змістом, усім своїми асоціяціями й аспектами пов'язана з Україною. Підкреслене це вже в перших рядках поеми ствердженням часу дії: „во дні фельдфебеля-царя", значить, за царювання Миколи І-ого, коли „Україну правили" капрал Гаврилович Безрукий, як називає Шевченко Бібікова, генерал-губернатора Київщини, Поділля й Волині наприкінці 30-их і 40-их рр. XIX ст., „унтер п'яний Долгорукий, тобто князь Долгоруков, що в 40-их рр. був губернатором Харківщини, Полтавщини і Чернігівщини, і „єфрейтор малий" — ренеґат Пісарєв, що був начальником канцелярії київського генерал-губернатора. В історії України Бібіков і Пісарєв записалися — чого сьогодні не згадують совєтські коментатори — безоглядною русифікацією Правобережжя, ліквідуванням польського революційного руху і розкриттям Кирило-Методіївського Братства, у висліді чого був ув'язнений і заславний потім сам Шевченко. Саме ці моменти їхньої „діяльности" мусів мати на увазі Шевченко, згадуючи про „міліони полян, дулебів і древлян", що їх „гнув" Гаврилович-Бібіков, і про те, „як сотнями в кайданах гнали в Сибір невольників святих, як мордували, розпинали і вішали". Це за вислуговування тим капралам і єфрейторам дорікав Шевченко „доносщикам і фарисеям" з-поміж власних таки земляків, стверджуючи, що не їм „за правду пресвятую стать і за свободу". І це для України бажав Шевченко, щоб рід рабів цих „суєтний і прокля-

тий" минувся (видох) і щоб вона, визволена з-під влади фельдфебеля-царя і його капралів, унтерів і єфрейторів, діждалася „Вашінґтона з новим і праведним законом". Щоб актуалізувати свою поему і протиставити „нім им і подлим рабам" зразок і приклад активного протесту, Шевченко переніс до Києва навіть подію із ляпасом, даним сатрапові-губернаторові в церкві, не зважаючи на те, що сталася ця історія насправді в Петрозаводську і не у відношенні до Бібікова, а до Пісарєва. Цей момент був потрібний Шевченкові, щоб створити із постаті спричинника цього ляпасу — сміливця „козака із міліона свинопасів", „святого лицаря", „юродивого", посланого за кару на каторгу, і щоб підкреслити, що такі протестанти можливі теж і в Україні.

Ця українська концепція й українське тло „Юродивого" можуть бути підтверлжені основним задумом і мотивами епопеї „Сатрап і дервіш", заплянованої Шевченком ще на засланні в Новопетровському, про що свідчать записи в його „Щоденнику" під 19 липня 1857 року. Головними постатями цієї епопеї мали бути, виведені потім в „Юродивім", сатрапи — безрукий Бібіков і „ренеґат" Микола Евариστович Пісарєв, із його дружиною Софією Гаврилівною, що була любовницею Бібікова, перенесені тільки на схід і зодягнені по-турецькому. Цю епопею, коло якої заходжувався Шевченко, як доводить запис у його „Щоденнику", дня 13 грудня 1857 р., задумував він, „як Бог поможе скінчити успішно", присвятити „чесним, щедрим і благородним землякам своїм", значить, знову ж таки українцям. Дальшим, посереднім, але дуже важливим доказом української основи епопеї „Сатрап і дервіш", що її Шевченко плянував написати за всяку ціну по-російськи („А цю оригінальну поему треба написати конче по-російському" — запис під 19 липня 1857), може бути те, що вона залишилася ненаписаною і що задум цієї епопеї з її персонажами й мотивами вилився в написану таки українською мовою поему „Юродивий", з Україною, а не Сходом, як тлом її дії.

Прототипом „Юродивого" може бути й сам Шевченко, що став не тільки „на прю" із царем і його сатрапами, але й з цілою російською імперією, персоніфікованою в постатях Петра І-го, що розпинав „нашу Україну", і Катерини ІІ-ої, що її доконала. Висловленої вогненним словом Шевченка зневаги-ляпасу коронованим головам Росії не простили і не забули Шевченкові ні Микола І-ий, ні його наслідники, караючи тяжко не тільки його „юродивого", але ще важче його народ і країну. Кинутого Шевченком визову російській імперії не можуть забути і простити йому теж і сьогоднішні кремлівські самодержці, докладаючи усіх зусиль і намагань, щоб „вивернути" Шевченкову Музу, спотворити його слово і поставити його на службу своїм цілям.

Усі ці приведені вище моменти, як і болюче сприймання Шевченком підневільної залежности України від Москви в усій його творчості, свідчать і про те, що чекав він приходу Вашінґтона з „новим і праведним законом" для України, прагнучи передусім її національного визволення. І тому теж єдино правдивою і правильною інтерпретацією даної цитати із поеми „Юродивий" може бути ствердження, висловлене проф. Степаном Смаль-Стоцьким у його промові 1930р. п. н. „Тарас Шевченко — співець самостійної України", прийняте теж і Олександром Лотоцьким у його статті „Державний світогляд Т. Шевченка" (Повне видання творів, т. ІІІ., Чікаґо, 1959):

„Коротше і ясніше годі висловити ідеал державного ладу для України. Вашінґтон визволив Північну Америку з залежности від Англії, завів у визволеній землі республіканський лад із новим і праведним законом, він став першим президентом З'єднинених Держав Америки. Такого Вашінґтона хоче Шевченко діждатися і в Україні, хоче діждатися для України нового і праведного закону. І він твердо вірить, що ми того колись діждемось..."

Що така, а не інакша була Шевченкова інтенція і що так, а не інакше треба розуміти Шевченкові слова про Вашінґтона і його новий і праведний закон, доводить у дальшому і посередньо теж уся політика теперішнього совєтського режиму, спрямована на заперечення такого розуміння цієї основної для задуму Поета згадки у поемі „Юродивий". Добивається цього заперечення компартійний режим із допомогою усіх засобів: репресій, фальшування Поетового світогляду і поглядів, перекручування його думок і промовчування та нівечення всього, що могло б сприяти правильному розумінню Шевченкових ідей та образів.

Совєтська боротьба з національною інтерпретацією чи точніше із справжнім змістом Шевченкових слів триває вже десятки років, набираючи час до часу безглуздного просто характеру і поширюючися останнім часом навіть на дискредитацію самого ...Вашінґтона. Шляхи й методи цієї боротьби можуть бути дуже показові для характеристики істоти і тенденцій комуністичних режимів взагалі.

В 1931 р. в офіційному видавництві „Література й Мистецтво" був виданий „Кобзар"

Тараса Шевченка з передмовою і примітками Андрія Річицького, офіційного тоді підсовєтського шевченкознавця марксистського напрямку, директора Інституту Тараса Шевченка при Українській Академії Наук. В цьому „Кобзарі" до згадки про Вашінґтона в поемі „Юродивий" була подана коротка об'єктивна примітка такого змісту:

„Вашінґтон — перший президент США. До 1783 року Північна Америка належала до Англії".

У цій крайнє обережній і скупій на слова примітці все було згідне з історичними фактами, проте саме ця примітка стала в 1934 р. приводом до безоглядної атаки проти А. Річицького й однією із причин його ліквідації тодішнім режимом московського ставленика Павла Постишева. В харківському офіційному часописі „Комуніст" ч. 59, за 11 березня 1934 р., у статті п. н. „Проти контрреволюційної фальсифікації — за марсистський коментар" М. Любченко і М. Тардов виступили з обвинуваченням,що цією приміткою Річицький намагався інсинуювати, що „Шевченко боровся за відокремлення України від Росії так, як Вашінґтон боровся за відокремлення США від Великої Британії". Внаслідок цієї й інших подібних атак Річицький був ув'язнений і розстріляний.

Рік після ліквідації Річицького, в 1935 р., виступив із псевдонауковою працею на тему „Шевченко і російська революційна демократія" наслідник Річицького на пості директора Інституту Тараса Шевченка, Євген Шабліовський. У цій своїй публікації, на стор. 31-ій, він, привівши в цілості Шевченкову згадку про Вашінґтона і його новий і праведний закон, „обставив" його витриманим в офіційному дусі коментарем такого змісту:

„З ім'ям Вашінґтона, як певним символом, в умовах царської, поміщицької Росії пов'язувалася боротьба проти колоніяльного та кріпосницького гніту за американський тип буржуазного розвитку. Саме таким, буржуазно демократичним, революціонером повертався Шевченко із заслання."

Цей коментар доповнив Є. Шабліовський ще такою приміткою в покажчику імен на стор. 136-ій:

„Вашінґтон, Джордж (1732-1799) — головний командувач американських військ у боротьбі за незалежність повсталих колоній проти Англії (1775-1783);перший президент Сполучених Штатів Америки (1789-1797); син багатого колоніста-плантатора. Ім'я Вашінґтона оповите історичною легендою, висувається американською буржуазією, як символ-ідеал „державної людини"...

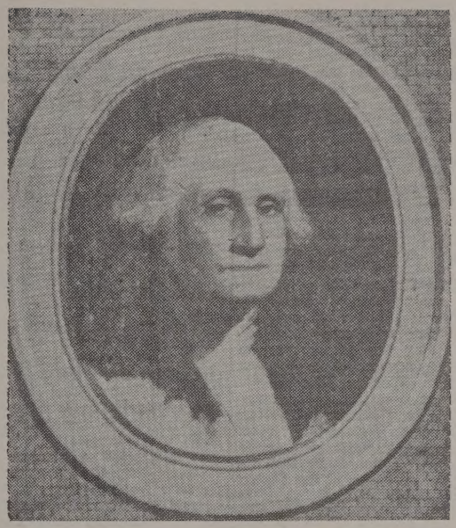

Перший президент ЗДА Джордж Вашінґтон

Не зважаючи на всю обережність і навіть марксистську тенденційність у цій характеристиці Вашінґтона, Шабліовський був теж репресований під час єжовщини і засланий в 1937 р. Регабілітований у 1956 р., переробив свою книжку про „Шевченка і про російську демократію" і видав її 1958 р. вже „виправленим і доповненим" другим виданням.

Факти репресування науковців за їхнє, згідне з історичною правдою, інтерпретування слів Шевченка, як борця за „відокремлення України від Росії", такого, як ним був Вашінґтон — борець за „відокремлення США від Великої Британії", доводять, що згадка Шевченка про Вашінґтона і його праведний закон вимагає логічно саме такого, а не інакшого розуміння.

Переконавшись згодом, що репресії цього роду цілком даремні, бо ж не можна викинути з історії чи змінити факту ведення визвольної національної війни Вашінґтоном, ані теж викреслити його ім'я, як першого президента визволених ЗДА, совєтські комісари і цензори від літератури відмовились від безпосереднього заперечування національного значення Шевченкових слів. Допускаючи з початку для публікування примітки про Вашінґтона, достеменно такого ж змісту, як та, що за неї був засуджений Річицький (так, наприклад, у примітках до видань „Кобзаря" 1939 р. Вашінґтон був знову визначений, як „борець за звільнення Північної Америки з-під влади Англії" і як „перший президент США"), совєтські науковці почали в дальшому застосовувати методу дискредитації постаті Вашинґтона і знецінювання його ролі в історії З'єдинених Держав Америки. У виданн-

нях „Кобзаря" кінця 40-их років стали появлятися примітки про Вашінґтона такого змісту:

„Вашінґтон — американський державний діяч XVIII ст., великий землевласник, очолив боротьбу за незалежність від Англії, перший президент Сполучених Штатів Америки. В кінці своєї діяльности виявив вороже ставлення до французької революції і став на шлях економічних поступок Англії". (див. видання Т. Шевченко „Вибрані твори", ДВХЛ, К. 1949, стор. 557 і „Кобзар", ДВХЛ, 1950, стор. 425).

Вашінґтона в цих примітках зроблено великим поміщиком, ворогом французької революції і реалізатором угодовецької політики у відношенні до Англії.

Тенденція дискредитувати Вашінґтона як вождя національної революції, і представляти його щонайбільше, як борця проти колоніяльної залежности і кріпосницького ладу, вдержується в совєтській офіційній науці до сьогоднішнього часу. Провідний підсовєтський шевченкознавець, керівник відділу щевченкознавства в Інституті літератури АН УССР, Євген Кирилюк у своїй монографії „Т. Г. Шевченко, (К., 1959), зацитувавши слова Шевченка про Вашінґтона, обставляє їх коментарем, що мовляв, „у своїй цілком законній зненависті до самодержавства Шевченко мріяв про республіку", і застереженням, що „безперечно, поет не міг тоді всебічно розібратися в діяльності видатного американського буржуазного діяча періоду боротьби за незалежність від Англії — Джорджа Вашінґтона. Для нього це тільки символ президента республіки, автора конституції". В тому дусі інтерпретування Вашінґтона йде і видавана тепер „Українська Радянська Енциклопедія", в II-ому томі якої (К. 1960) про Вашінґтона сказано таке:

„Вашінґтон є видатною особою в історії американського народу, проте йому була властива певна обмеженість політичних поглядів і консерватизм, що посилився в останні роки його життя" (стор. 244).

Застосовуючи намагання дискредитації і знецінення великої постаті американської нації, совєтські науковці і цензори проводять з другого боку у відношенні до немилих їм слів із Шевченкової поетичної спадщини політику незвертання уваги, промовчування. Як до 1954 р. не було, здається, видання „Кобзаря" без примітки про Вашінґтона, так тепер, у виданнях „Кобзаря" другої половини 50-их рр. (у трьох томах, ДВХЛ, К. 1955, у двох томах, РП, 1955 й у вид. за ред. Рильського, ДВХЛ, 1957 і в найновішому „Кобзарі" 1960 року) приміток про Вашінґтона до віршу „Юродивий" взагалі немає. Вони викреслені цілком, щоб не викликувати в українців ніяких думок, порівнянь чи хочби тільки й асоціяцій між становищем України й історією визвольної війни ЗДА за самовизначення і незалежність. Примушені дотримуватися цієї політики промовчування теж і підсовєтські шевченкознавці. В аналізі віршу „Юродивий", що її дав Євген Ненадкевич у своїй праці „Творчість Шевченка після заслання (1857-1858)" (ДВХЛ, К. 1956 сс. 32-41), слова про Вашінґтона і його новий і праведний закон пропущені цілком так, якби їх не було взагалі в тексті поеми. Немає навіть натяку про них і в літературному портреті О. Білецького й О. Дейча „Тарас Григорович Шевченко", виданому українською мовою 1958 р. в Києві (ДВХЛ) і російською мовою 1959 р. в Москві, хоч і там розглядові поеми „Юродивий" присвячено майже 4 сторінки. Відважився згадати про Вашінґтона тільки Ю. О. Івакін у своїй публікації „Сатира Шевченка", підкреслюючи, що це ж і є „позитивна ідея" поеми „Юродивий", але визначаючи Вашінґтона, як „вождя революційних фермерських армій" і „як стратега переможної революційної війни"...

В подібному, як в Ю. О. Івакіна, аспекті з'ясовують „позитивну ідею" Шевченкового „Юродивого" також О. Білецький та О. Дейч у цитованій книжці, які, не згадуючи зовсім справжньої основної ідеї твору, що нею було прагнення діждатись приходу Вашінґтона з новим і праведним законом, стверджують, що основним завданням цього твору було „не тільки розкрити мерзотність сучасного суспільного ладу, але й збудити глибоку повагу до борців за визволення батьківщини, починаючи з перших (... — Б. К.) російських революціонерів-декабристів і кінчаючи тими одинаками, які, висловлюючи протест проти беззаконня, ніби уособлюють собою тисячі і тисячі людей, що готуються до рішучої сутички з самодержством і кріпосництвом" (цит. тв., ст. 164).

Але ж, треба ствердити, ні таке відкрите перекручення справжньої ідеї і тенденцій Шевченкового твору „Юродивий", ні всі намагання промовчати його основну ідею, що нею є чекання українського Вашінґтона, ані теж спроби здискредитувати постать американського Вашінґтона в очах українців, не вб'ють, ні не затемнять у свідомості української нації висловленого Шевченком прагнення: визволити Україну з-під національного гніту і встановити в ній новий і праведний український закон. Тим більше, що це Шевченкове прагнення було і є прагненням усього українського народу.

Вадим Сварог

Мова на еміґрації

Недавно я одержав листа, який мене дуже порадував. Автор цього листа (судячи з його мови, молода людина) пише мені:

„Усі мої знайомі погано знають нашу літературну мову. Коли я їм кажу про це, вони говорять, що ніколи її не вчилися.. Що можна зробити в такому прикрому становищі? Як нам навчитися розмовляти доброю, чистою мовою? З яких книжок? Можете ви порадити якісь підручники?"

Цим своїм питанням молодий чоловік улучив прямо в наше найболючіше місце. Справді, в нас багато пишуть про нашу суспільну малописьменність, обурюються, критикують один одного, але, здається, ще ніхто не сказав, що саме зробити, щоб покласти край конфузному становищу.

Той, хто бажає вдосконалити своє знання, скажім, англійської мови, має до своїх послуг багату бібліотеку найрізноманітніших посібників, нормативних словників, синонімічних, фразеологічних та різних спеціяльних словників, самовчителів, розмовників, підручників стилю тощо, не кажучи вже про велику кількість періодичних видань, що пильно дбають про свою мову.

А що є на нашому ринку для людини, яка хоче вивчити нашу літературну мову? Майже нічого. У таборовий період нашої історії нечисленні ентузіясти видали кілька посібників. Пригадую, наприклад, брошуру П. Ковалева „Про чистоту і правильність української мови" та ще деякі видання цього та інших авторів. На жаль, ентузіясти-мовники, автори цих брошур, не зустріли належного числа ентузіястів-читачів...

Моя відповідь на згаданий вище лист буде, мабуть, насамперед листом до наших видавців, мовознавців та вчителів-мовників.

Нам потрібна серія пильно опрацьованих кваліфікованими авторами підручників для самостійного вивчення літературної мови. Я певен, що коли будуть перспективи бодай скромної винагороди авторської праці, то знайдуться фахівці, які схочуть і зможуть скласти такі підручники.

Видавці матимуть можливість узятися за видання підручників лише в тому разі, коли зможуть розраховувати на те, що „не прогорять" на цій справі, що дорогі книги не лежатимуть у склепах замороженим вантажем. Очевидно, буде потрібна передплата.

Тепер неможливо сказати, чи є в нас достатня кількість людей, які серйозно візьмуться за таку „непрактичну" роботу, як вивчення своєї літературної мови. Чи багато буде таких молодих людей, як автор одержаного мною листа? Чи багато наших письменників розуміють, що вони, власне, не знають літературної мови і що їм ліпше покищо відкласти творчу працю на якийсь час, а тепер сісти за підручники?

Припустімо, що достатня кількість передплатників знайдеться, і знайдуться також автори, які будуть готові до праці над підручниками — праці для ідеалістів, бо належної грошової винагороди ці автори навряд чи зможуть сподіватися.

Які ж підручники й посібники нам потрібні?

Звичайно, вивчення літературної мови повинно починатися з вивчення нормативної граматики, бо граматики окремих наших діялектів значно відрізняються від граматики літературної мови. Люди, що не знають її, вживають такі форми, як „гарни паробки", „учителеви книжки", „осень", „збуожже" (північне наріччя), або „пор'єдок", „парубкови" (давальний відмінок), „сусідна хата", „ходит", „казав-єм", „він ся подивит" (південно-західнє наріччя), або „я ходю", „просю", „він ходе", „робе", „носе", „мнясо", „памнять" (південно-східнє наріччя).

На еміґрації видано кілька підручників граматики. Вони можуть задовольнити читачів з різним культурним рівнем. Назву насамперед „Українську літературну мову" Ю. Шереха (хоч ця книга і не є нормативною, прескриптивною граматикою у властивому значенні цього слова). Знаючи, в чому саме виявляються русифікаційні тенденції граматик, виданих у підсовєтській Україні, можна в крайньому разі користуватися й ними.

Одне з наших видавництв, здається, плянує видати капітальну працю О. Синявського. Це потрібна книга, але видавати її треба було б із передумовою та зауваженнями, зробленими на підставі нашого новочасного досвіду.

Якщо підручники морфології у нас є, то підручників синтакси майже немає. Доведеться тимчасово користуватися „імпортованими", принаймні до того часу, коли в нас з'являться свої, дерусифіковані. А втім видані в УРСР підручники синтакси зачеплені русифікаційними тенденціями значно менше, ніж підручники морфології.

Саме лише вивчення граматичних правил ще не дає належного знання літературної мови. Часто-густо навіть ті наші інтеліґенти, що

знають граматику, говорять мовою, сильно забарвленою діялектизмами та чужими словами (русизмами, полонізмами й іншими), мають дуже бідний лексикон, зокрема не знають дуже багатьох книжних слів. Часто вони не мають почуття мови (навіть не можуть відрізняти чужі слова чи неприродні для нашої мови конструкції від своїх) та не виробили собі почуття стилю, напр., не відчувають стилістичного характеру певного слова чи звороту.

Знання літературної лексики дається нелегко. Це видно з мови багатьох наших періодичних видань і літературних творів.

Щоправда, на еміґрації вийшло кілька словників (на деякі з них затрачено чимало праці й коштів), але вони відображають приватні тенденції своїх укладачів. Жоден з них не схвалений авторитетною науковою інституцією і користуватися ними треба із значними застереженнями. А коли доводиться не довіряти словникові, то це вже не добре...

Те, що еміґрація не спромоглася на укладення зразкового нормативного словника (а укласти його можна було вже давно), це красномовний факт. Він говорить про нашу крайню бідність у галузі культури мови. Ми відкидаємо — з повним на це правом — совєтсько-українські словники (у тому числі й відносно найкращий з них академічний словник за редакцією Кириченка), але що ми можемо протиставити їм?

Причин цього нашого лиха є кілька, але відсутність коштів не основна з них. Головна причина в тому, що в нас — при нашому анахронічному „дуалізмі" в усіх галузях культурного життя — немає єдиної, беззастережно визнаної всіма високоавторитетної наукової інституції, яка могла б зарадити всім нашим мовним труднощам і непорозумінням, упорядкувати наше мовне господарство.

Вивчати літературну лексику й фразеологію з творів нашої белетристики, на жаль, не можна. Навчання мови взагалі не є функцією художньої літератури. Так, напр., письменники часто впроваджують у мову своїх творів, особливо у мову своїх персонажів, багато діялектизмів для створення місцевого кольориту. Крім того, письменники мають свої індивідуальні мовні уподобання та ідіосинкразії.

Це, звичайно, не дає їм права нівечити й збіднювати нашу мову. Вартісна літературна творчість вимагає досконалого володіння літературною мовою. Більшість наших письменників, на жаль, погано знають літературну мову і, що найгірше, не дуже хочуть її знати, вимагаючи для себе всіляких знижок „на бідність".

Укладання великого нормативного словника — робота відповідальна й складна. Причому вона складна не стільки технічно, скільки тим, що треба буде не просто вибирати лексику з наявних запасів, але також доповнити її чималою кількістю „кованих слів", яких владно вимагає життя, що не стоїть на місці.

Особливо незадовільний у нас стан із фразеологією. Реєстрацію, виробленням та нормуванням її ніхто в нас не цікавився раніше не дбає про це й тепер.

Крім підручників граматики та словників конче потрібні також посібники й робітні зошити з стилістики — для ознайомлення з семантичними й етимологічними явищами нашої мови, для набування стилістичних навиків.

Стилістика, яка вивчає різні можливості висловлення певного змісту, органічно пов'язана з морфологією і синтаксою. Вона виробляє свідоме наставлення до мовних явищ навчає оцінювати їх та відповідно добирати слова і звороти. Знання стилістики дає майстерність у користуванні мовою в різних сферах її вжитку, тобто дає те, що називається „мовною культурою".

Протягом часу від Котляревського до Шевченка, і навіть пізніше, в нашій мові розвився лише один стиль — стиль художньої літератури. Інші стилі — публіцистичний, науковий, офіційно-діловий — почали розвиватися порівняно пізно, коли вживання нашої мови перестало бути обмежене лише сферою красного письменства.

Виникнення функціональної різноманітності мовних стилів відбувається тоді, коли в мові виробляється єдина загально-національна норма. Виробленню такої норми перешкоджали роз'єднаність народу, бездержавність і насильна русифікація. Це робить особливо відповідальними завдання нашої еміґрації в цілому зокрема її інтеліґенції.

Зараз у нашій фразеології панує цілковитий хаос. Більшість наших мовознавців (у тому числі й освічених людей) часто самі не знають, чи ті вислови, які вони вживають, правильні чи ні, чи вони взагалі українські, чи звідкись запозичені і нашій мові не властиві. Вони часто не вміють ясно висловити своєю мовою певну думку, яку, проте, можуть висловити якоюсь іншою мовою, яку вони вивчали краще. Нерідко українці, що грамотно, логічно й стилістично добре говорять англійською чи іншою чужою мовою, починають плутатися у словах, як тільки переходять на свою рідну мову...

(Закінчення на 14-ій стор.)

Д-р Іван Франко

Тарас Шевченко

Присвята

Він був сином мужика-селянина, і став володарем у царстві духа.

Він був кріпаком, і став велетнем у царстві людської культури.

Він був самоуком, і вказав нові, світлі і вільні шляхи професорам і книжним ученим.

Десять літ він томився під вагою російської солдатської муштри, а для волі України зробив більше, ніж десять непереможних армій.

Доля переслідувала його в житті, скільки лиш могла, та вона не зуміла перетворити золота його душі у ржу, ані його любови до людей у ненависть і погорду, а віри в Бога у зневіру і песимізм.

Доля не шкодувала йому страждань, але й не пожаліла втіх, що били із здорового джерела життя.

Найкращий й найцінніший скарб доля дала йому лише по смерти — невмирущу славу і всерозквітаючу радість, яку в мільйонах людських сердець все наново збуджуватимуть його твори.

Отакий був і є для нас, українців, Тарас Шевченко.

Іван Франко

Коли 1840 року в загальноевропейській літературі стався факт, хоч, може, й не такий голосний, але важний і характерний. В літературі появився селянин-мужик, простий сільський мужик! До того часу поети й повістярі не бачили його зовсім, або якщо навіть вводили його до своїх творів, то тільки як декорацію, як німу фігуру, як безбарвну сіру масу, або, щонайбільше, як побічні, епізодичні постаті, або як силу елементарну, руйнуючу наосліпо і недоступну ніяким глибшим людським чуттям. Згадаю тільки про справедливо осміяні постаті сантиментальних ідилічних французьких пейзанів XVIII віку, про вірні і з могучим натуралізмом підхоплені, але епізодичні, ніби калейдоскопові фігури хлопів у Шекспіра і в німецького письменника Ґрімельсгаузена ще в XVII віці, і в трагедії Ґете „Ґец фон Берліхінген", згадаю про гарні, хоч також більше анедоктичні оповідання з життя руських мужиків у латинській поемі польського письменника Кльоновича „Роксолянія" (1584), декораційне трактування мужицьких фігур у таких поемах, як Ґощинського „Замек Каньовскі" і Міцкевича „Пан Тадеуш", — і думаю, що достаточно буде умотивоване те твердження, що давніша література мужика не знала і життя його не ставила ніколи головним предметом для поетичних творів. Це, зрештою, і не диво, коли зважимо, що той мужик був невольником і в більшій частині европейських країв із суспільного, і з політичного, і з юридичного погляду майже не вважався за людину, а що найменше не був істотою повноправною.

Аж коло року 1840 починають майже в усіх літературах Европи появлятися твори, в яких мужик являється героєм, його життя стає головним предметом, канвою талановитих літературних творів. У Франції з творами того роду виступає жінка, одна з найгеніяльніших заступниць жіноцтва, Жорж Санд, видаючи „Чортове болото", „Франца знайда" і другі прекрасні новелі з мужицького життя. В Німеччині в р. 1838 починає Бертольд Ауербах публікацію своїх більш хвалених, ніж цінних „Шварцвальдер Дорфґешіхтен" (Шварцвальдські сільські історії). В польській літературі в тім самім часі появляються сільські повісті Крашевського, а саме „Уляна", „Єрмола" і інші. В російській літературі тільки в другій половині 40-их років виступають відразу Турґенєв з першим оповіданням із своїх „Записок охотника", Григорович з „Антоном Горемикою" і Достоєвський з „Бідними людьми". Нарешті в українській літературі, дрібній, слабій, неначе в кут якийсь забитій, на яку мало хто звертав увагу, появляються далеко швидше, ніж деінде, бо ще 1829 року, оповідання Квітки-Основ'яненка, черпані виключно з народного життя, а в році 1840 випливає наверх явище зовсім майже (виключаючи шотляндця Бернса) нове в світовій літературі — мужик, що більше як 20 літ життя двигав ярмо кріпацької неволі. Виступає він уже не як герой повісти або поеми, але як живий діяч, як робітник і борець за потоптані людські права всього поневоленого мужицтва, всього обідраного і скривдженого довговіковою неволею українського народу, як захисник усіх кривджених, гноблених і переслідуваних. І що найцікавіше, зараз від першої появи в друку його творів, той мужик, недавній невольник, загальною опінією своїх земляків був признаний провідником, першорядним світилом української літератури. Той самий, що перед кількома літами ще мусів тремтіти перед грізним поглядом свого пана і тільки случайно спасся від лютих різок економа Прехтеля, той самий, яким торгували, якого оцінювано і продано за 2.500 рублів, як якого породистого коня, — тепер стає признаний провідником цілого народу.

З нечуваним ентузіязмом вітає його молодіж, приймають і гостять, як рівного собі, ті самі поміщики, які преспокійно держать у себе в неволі сотні й тисячі його братів-селян. Його навипередки запрошують до себе, угощають і відзначають усякими способами, а його пісні швидко вже стають предметом народньої гордости. Справді, в історії всесвітньої літератури мало знайдено прикладів подібної наглої зміни долі.

Тим вибранцем долі, якому судилося з найтемнішого дна суспільности виплинути на її соняшну поверхню, щоб по кількох літах широкого свобідного життя знов, з роздертою душею і надламаною надією, провалитися в темну пропасть і знов по десяти літах виплинути з неї на короткий час і тоді вмерти, — тою справді надзвичайною, високотрагічною появою був Тарас Шевченко, досі найбільший і в своїм роді одинокий поет український.

Не думаю тут оповідати детально його життя, ту епопею сумних досвідів, коротких тріюмфів і страшних розчарувань. Ограничуся тут тільки до подання головних, витичних дат і фактів.

Тарас Шевченко родився 1814 року як молодший син кріпака-мужика Грицька Шевченка в селі Моринцях власности пана Енґельгардта, помосковщеного німця. Утративши швидко матір, малий Тарас багато натерпівся від злої мачухи, вчився читати у сільського дяка, а почувши охоту до малярства, в 8 році життя пустився на мандрівку по сусідніх селах і містечках, шукаючи майстра, який би навчив його малювати. Але не маючи змоги знайти ні в кого науки, вернувся до рідного села, міркуючи найнятися за громадського пастуха. Та не така чекала його доля. Якраз тоді помер був старий Енґельгардт. Його син, вихований більше в польськім дусі, зажадав, щоб з-поміж підданих вибрано для нього нову прислугу. Між таких новобранців попав і Тарас, зразу як кухта, а пізніше авансований на покойового козачка, прислуговуючого самому панові.

З паном Енґельгардтом подорожував Тарас то по Україні, то до Вільна, то до Варшави, звичайно по ярмарках та контрактах. Побачивши в молодого хлопчини охоту до малярства, Енґельгардт віддав його в Варшаві на науку до маляра-портретиста Лямпі. Несповна по році тої науки вибухло повстання польське в падолисті 1830. р. і перервало науку Тарасову. На жадання пана, всю його двірню, що перебувала в Варшаві, а враз з нею й Тараса, вислано пішком, „по стану", по нашому сказати б „цюпасом", аж до Петербурґу. Тут на усильну просьбу самого Тараса віддав його пан на науку до маляра Шираєва, у якого Шевченко пробув 8 літ. На лихо, Шираєв не був зовсім малярем у правдивім значенні того слова, — то був маляр кімнатний, ремісник, у якого Шевченко, побувши рік у Лямпі, не мав чого вчитися, а тільки мусів заробляти на себе й на пана. З праці, яку він виконав тоді в наймах у Шираєва, і розуміється на його дохід, годиться згадати про орнаменти аль фреско в Великім петербурзькім театрі. . Але все таки роботи того роду, а надто погане наємницьке життя у Шираєва мучили Шевченка, не могли вдоволити його духа. Крадькома, вечорами бігав він до парку, званого Літній сад, і відрисовував поуставлювані там дрантиві статуї мітологічних фігур. Під час одного з таких сеансів перед групою Ляокоона здибав його земляк Сошенко, що й сам, вийшовши з бідної міщанської родини і раз-у-раз борючись з нуждою, добивався в Петербурзі науки і хліба. Сошенко ужив всіх способів, щоб допомогти землякові, про якого чув уже давніше. Познайомив його з малим урядником, але талановитим українським письменником, Євгенієм Гребінкою, автором пречудових українських байок, а Гребінка старався звернути на Шевченка і на його страшну долю увагу великого пана і знаменитого московського поета Жуковського, що був домашнім учителем наслідника престолу, а пізнішого царя Олександра II. Сошенко розказав про Шевченка також своєму вчителеві в Академії Мистецтв Брюлову, завідателеві Артистичного Товариства Григоровичеві, маляреві придворному Венеціянову та іншим. Ця група світлих людей, талановитих артистів і чоловіколюбців занялася поліпшенням долі Шевченка, який зіткнувшися хоч здалека з тим світом, до якого рвалася його душа, попав у таку тоску і тугу що думав про самогубство, а далі захворів на сильну гарячку і мусів бути відданий до шпиталя. Тим часом Жуковський і Венеціянов зуміли заінтересувати долею Шевченка навіть царську родину.За почином цариці устроєно льотерію на портрет Жуковського, намальований Брюловим. Всі білети тої льотерії закупила царська родина, Венеціянов сторгував Шевченка у його пана, і за ціну портрета, 2500 рублів, викуплено Тараса з неволі. Тепер він міг вступити в пороги Академії Мистецтв, яка досі була для нього замкнена, як для кріпака. Швидко став Шевченко одним з улюблених учеників Брюлова, а навіть почасти його товаришем, а по виїзді Сошенка на Україну, запріязнився з другим талановитим малярем української природи, Штернберґом.

Але рівночасно з музою малярства під час прогульок по Літньому Саду і друга сувора та далеко більше могуча муза завітала до бідного челядника славетного майстра Шираєва. Ще в кріпацтві постали перші поетичні плоди Шевченка, а й пізніше, вже як студент Академії Мистецтв, він частенько кидав пензель і палітру та хапав за перо, щоб виливати на папір мелодійні пісні, заповнюючі його душу. Сошенко нерадо дивився на ті відскоки від малярства, а й Штернберґ, мабуть, не дуже на них розумівся. Аж ось в р. 1840 один український панок, на прізвище Мартос, познайомившись случайно з Шевченком, зайшов якось до нього на квартиру. Тараса не було дома, тільки був живший з ним ураз Штернберґ. На столі, на ліжку і під ліжком Шевченка знайшов Мартос кілька шматків записаного паперу. Піднявши один із них, він прочитав на нім слова „Червоною гадюкою несе Альта вісти" і т. д. — і ті слова відразу вдарили його своєю поетичною силою і мелодійністю. Шевченків товариш сказав йому, що такого добра у Тараса цілий пакет. Коли прийшов Шевченко, Мартос випросив у нього той пакет для перегляду, і заким ще наш артист встиг упімнутися про його зворот, побачив на книгарських полицях книжечку маленького формату п. з. „Кобзар Тараса Шевченка". Повторилася тут та сама історія, що 1798 р. з Котляревським, у якого якийсь Парпара переписав і крадькома видав перші частини „Енеїди". І цим разом маленька і без відома автора видана книжечка мала становити епоху в історії духового розвою цілого українського народу.

Але видання тої книжечки становить епоху в житті самого Шевченка. „Кобзар" зробив величезне враження на світлих українців. Всі українці побачили в авторі цеї книжечки відразу першорядне світило рідної літератури, а такі великі пани, як граф Тарновський, запобігають його приязні, переписуються з ним. Правда, в тогочасній московській літературі, занятій філософією Ґеґеля, Ґете, мистецтвом для мистецтва, і яка ставила Діккенса нижче, як Поль де Кока, Шевченко не знайшов прихильного приняття, а видана ним у слідуючому році обширна поема „Гайдамаки" стрінула гостру критику не тільки в Петербурзі, а й за границею, в Липську, у виданих Йорданом „Слявіше Ярбіхер"*). Але в Україні слава поета росла. Книжки його облетіли весь край від Збруча до Дону, з Харкова писав до нього загально шанований і цінений письменник Григорій Квітка вельми прихильними словами, Тарновський запрошував його до себе, увесь світ усміхався молодому поетові. Почув він, що не малярство, але поезія є головним призванням його життя. Кинувся читати книжки, студіювати рідну історію, великі пляни почали снуватись в його голові. А тим часом туга рвала його в Україну, якої більше як 12 літ не бачив і про яку так багато говорили йому оповідання Штернберґа, а ще більше, може, його товстий рисунковий альбом. В році 1843 поїхав Тарас на вакації до рідного краю. Був це свого роду тріюмфальний поворот чоловіка, що перед 12 літами покинув ці сторони в дреліховій куртці покойового козачка, ведений „цюпасом" ураз із купою голодних і холодних кріпаків під солдатським конвоєм. Правда, рідна хата поетова і відносини родинні від того часу зовсім не поліпшилися і зробили на нього важке, пригнітаюче враження, тим більше, що помимо своєї слави і свободи, Тарас був бідним студентом і нічим не міг допомогти своїй нещасній родині.

Вернувся до Петербурґу восени того ж року, освіжений повітрям рідної України, упоєний запахом її степів, покріплений і збагачений знайомством із багатьма людьми, розмовами з найчільнішими людьми, яких тоді мала Україна. По панських дворах він придивився і прислухавсь останкам козацької традиції, познайомився з людьми, що колись училися в заграничних університетах, півперек перейшли Европу в наполеонівських походах, належали до тайних товариств конституційних, що потворилися були в останніх часах панування Олександра І., а й тепер ще, закопавшись в таких хуторах і дворах придніпрянської України, під попелом чудацтва і здичіння хоронили іскри святого огню-любови до всього, що чесне і добре. До таких людей зачислити треба де Бальмена, зукраїнщеного еміґранта французького, далі Закревського, історика України Маркевича, багатого поміщика Лизогуба, Тарновських і інших. Вплив тих людей і ближче познайомлення з ліберальними напрямами і республіканською традицією козацькою значно розширили світогляд Шевченка. Але, може, найважніше і найблагороднішe для нього було коротке перебування в Яготині, в домі князя Репніна, колишнього віцекороля саксонського, і генерал-губернатора „Малоросії", одного з найінтеліґентніших і найліберальніших людей у тодішній Росії. Дочка князя, Варвара, стає його щирою приятелькою, порадницею і опікункою. До таких живих впливів додати треба ще й впливи літературні, особливо вплив Міцкевича і тодішнього слов'янофільства. Шевченко в р. 1844

*) Слов'янські річники.

пише в Петербурзі свою поему „Сон", модельовану на взір Міцкевичевої поеми „Петерсбург", збирає матеріяли і студії до поеми „Іван Гус" і в знаменитім прологу до тої поеми короткими словами висказує програму слов'янофільства, основаного на братерстві, рівності і взаємній любові усіх слов'янських племен.

Літом 1844 року Шевченко покидає Петербурґ і їде знову в Україну, скінчивши науку в Академії і одержавши золоту медаль і титул свобідного художника. Час від 1843 до 1847 року — то найвищий розцвіт його таланту, найщасливіша доба в його житті. Свобідний, щасливий, він їздить по Україні, від двора до двора, вітаний усюди з великою радістю. В Києві дістає місце при комісії археографічній. Там же довкола нього громадиться молодіж, яка вже перед тим, певно почасти і під впливом його пісень, утворила таємний союз у справах освіти народу і знесення кріпацтва. Шевченко вносить новий дух, нові погляди в ту громадку молодих людей, гарячих і перенятих бажанням загального добра. Огненна його поема „Кавказ" проймає перестрахом найінтеліґентнішого з тої молодіжи, Костомарова, який з Харкова приніс був більше вироблену програму федералістичного слов'янофільства. Зав'язується товариство Кирила і Методія, яке лучить в собі програму освіти народу, знесення підданства з програмою федерації всіх слов'ян на ґрунті рівноправности і автономії поодиноких племен під протекторатом царя російського. Шевченко, хоч і не належав до того товариства, то все таки був його душею, так як Костомаров його інтелектуальним провідником. Рівночасно Шевченко з поручення археологічної комісії їздить по Україні, рисує види пам'ятних в історії України місць, старих будівель, розкопує могили, збирає враження і думки, які опісля переливає в чудові пісні.

Але нараз з початком 1847 року вдарив грім з ясного неба, і відразу знищив усі надії, усі пляни поета. Через денунціяцію студента Петрова викрито товариство Кирила і Методія, арештовано його членів і відвезено до Петербурґу. Арештовано й Шевченка з приводу його віршів „Сон" і „Кавказ", знайдених у когось в рукописах. Ті вірші цар Микола взяв до себе і засудив їх автора в солдати до смерти, заборонивши йому при тім щонебудь писати й рисувати. По тримісячній в'язниці в Петропавловській кріпості Тараса всадили в кибітку і вивезли до Оренбурґу, відкіля опісля його вислано до форту Петропавловського. В Оренбурзі і Петропавловськім доля його була ще несогірша. Здибав він там людей інтеліґентних, що симпатично віднеслися до нього, і між своїми начальниками, і між товаришами недолі, політичними засланцями, між якими була група поляків, як поет Желіґовський, Броніслав Залеський, Янковський і інші. Його доля поліпшилася ще, коли комендант Оренбурзького краю призначив його, як моряка, до наукової експедиції ученого академіка Бера, яка мала розслідити береги Аральського озера і пусті степи Раїмські. Більш як півтора року плавав Шевченко на Аральському озері, урядово вважаючись моряком, а на ділі займаючись рисуванням видів місцевостей, трактований членами експедиції як рівний з рівними. Аж коли по повороті до Оренбурґу він предложив комендантові свій альбом видів аральських околиць, а комендант, думаючи, що виєднає для нього полегшу, доніс про це до Петербурґу, відтам надійшла до коменданта гостра нагана, Шевченкові альбом звернено і кару його загострено, бо вислано його до одного з найстрашніших карних місць, до Орської кріпости над Аралом, де наш поет у тяжкім духовім пригнобленні, в тяжких муках і стражданнях пробув фатальних шість літ.

Його кореспонденція з тих літ — це один безупинний зойк живої душі, закопаної, як бачилось, на віки вічні в страшній, Богом забутій пустині. Але нагло цар Микола помер. Під панованням Олександра II настала доба лібералізму, розпочався живий рух літературний і суспільний. Приятелі і протектори Шевченка виєднали в царя звільнення поета з кірґізьких степів. За звільнення старались найбільше президент Академії гр. Толстой і його жінка. По десятилітній відсутности Шевченко вернувся вкінці до Петербурґу, зламаний на здоров'ї, але не зламаний на дусі. Малярство і ґраверство зайняло йому тепер щоправда найбільше часу, але й поезії він не покидав. Вертаючись з Оренбурґу, в дорозі до Москви задержаний у Нижнім Новгороді, написав поему „Неофіти". Загалом його муза по 10 літах примусової мовчанки (та й то не цілковитої, бо в тих тяжких літах, крім багатьох оповідань у російській мові, постало багато дрібних, чудових і глибоких ліричних віршів повних жалю і болю, і з уваги на простоту живість та безпосередність чуття гідних, певно стояти поруч із найкращими ліричними творами, які має всесвітня література). Він не вертається вже до тем національних і політичних, але вибирає теми загальнолюдські, суспільні й релігійні. Постає цілий ряд поем віршів, як „Гімн чернечий", „Царі", „Світ ясний", які найвиразніше заперечують погляди тих критиків, що вважають час по поворот

Шевченка з неволі добою упадку його поетичного таланту.

Але його здоров'я було знищене. Ще раз побачив поет Україну, хоч і цим разом не обійшлося без конфлікту з поліцією, ще надія малювала йому перед очима тихий рай родинного життя над Дніпром, серед степу коло Канева, — аж ось у лютім 1861 року заскочила його смерть у Петербурзі.

Канів, замість побачити Шевченка своїм громадянином, дочекався тої чести, що на його землі на узгір'ї над Дніпром стала могила послідного Кобзаря України.

Справді незвичайне, бурхливе, повне конфліктів і перемін долі було це життя, багате на терпіння, але не позбавлене й радости, дружби, симпатії, подиву й тихої любови, — велика і всестороння шкода для поета. І коли з чисто людського погляду мусимо обурюватися на долю, яка так тяжко побивала поета, то з погляду артистичного годилося б нам благословити її. Терпіння чоловіка, одиниці перетопилися для нас у брилянти, якими величається український народ і вся Слов'янщина. Без тих тяжких і перемінних пригод, які сто раз більше і ліпше позволяли Шевченкові пізнати світ і людей, ніж будь-яка школа, ніж тисячі прочитаних книжок, — не був би він зміг видобути з своїх грудей таких глибоко правдивих, природних і проймаючих тонів, які видобувати вміє один тільки український народ із своїх мільйонових грудей і з вікового досвіду. Справедливо, отже, говорить Драгоманов, що українські народні пісні і твори Шевченка — це два найцінніші витвори генія українського народу, найкращі свідоцтва про спосібність того народу до освіти і розвою, найкращі завдатки його будучого поступу духового і культурного.

Політичну діяльність Шевченка природним способом можна поділити на чотири періоди, які різняться значно в дечому один від одного. Перший період — від 1838 р. до 1843 року, себто від звільнення з кріпацтва до першої поїздки в Україну. Тут Шевченко стоїть на ґрунті романтичнім, пише баляди й сантиментальні думки, компонує менші, а далі і більші поеми історичні, що їх короною являється поема „Гайдамаки", зачата ще 1838-го, а видана 1841-го року. В тих поемах ідеалізує Шевченко козаччину і її гетьманів, з походами та пожарами. Але вже й тут пробивається нахил до реалістичного трактування предмету, до аналізи людських почувань і до чисто психологічних проблем. У тій першій добі постає чудова „Катерина" і „Черниця Мар'яна".

В другій добі, яка тягнеться від першої поїздки в Україну 1843 року до арештування весною 1847 року, геній Шевченка широко розпускає крила, вдаряє з великою силою в різні струни. Романтична струя не перестає звучати; постають і тепер деякі баляди, але чисто балядовий тон у них глухне і тихне супроти голосних нот психологічної і соціяльної аналізи. Так само й козацька традиція ще й тут виступає, наприклад, у „Невольнику" і в „Черниці", але більше як декорація тонкої психологічної аналізи. Романтична наївність у поглядах на рідну історію уступає місце критиці, не раз дуже гострій; так постають такі речі, як „Чигирин", „Суботів", „Іржавець" і інші. З рямок націоналізму душа поета рветься на широке поле всесвітньої боротьби людського духа за поступ і свободу; він пише „Івана Гуса", „Кавказ". З другого боку, з українського національного становища Шевченко переходить і на становище соціяльне, підносить могутній голос в обороні кріпаків („На панщині пшеницю жала", „Сестрі", „Марина", „Сон", „Посланіє") і підіймається до висот вчителя і пророка народнього, обличителя політичного й соціяльного деспотизму. Але побіч того з-під його пера виходять і чудові реалістичні картини з життя, як „Наймичка", в якій наш поет з великою любов'ю аналізує прояв абнеґації задля материнської любови.

Нагле, страшне нещастя підтяло ту широку поетичну діяльність, знищило навіть деякі досі написані твори, як поему про „Гуса". Під тиском регламенту військового Шевченкові годі було думати про таку широку творчість. Під впливом непривітних людей і ще більше непривітної природи кіргізьких степів він заглиблюється в своє нутро, аналізує себе самого і виливає на папір власну журбу й муку. Період другої неволі поета — це період ліричних пісень, почасти особистого змісту, хоч із широкою політичною та соціяльною закраскою, почасти вельми оригінальних і характеристичних парафраз на народні пісні.

Вкінці, четверту добу становить час від 1858 року до смерти поета. Лірична поезія, почата в неволі, тут звучить дальше, зміцнюється і розширяється аж до могучих акордів пісні „Світе ясний", яку можна назвати надхненою апотеозою світла, поступу і свободи. Але характеристичною рисою цеї доби є зворот Шевченкового генія до релігійних тем („Неофіти", „Марія", „Царі", „Псалом", „Гімн чернечий" і інші).

Коли б мені прийшлось одним словом схарактеризувати поезію Шевченка, то я сказав би: це поезія бажання жити. Свобідне життя, всесторонній, нічим не спутаний розвій одиниці і цілої суспільности, цілого народу, — це ідеал

Шевченка, що йому він був вірний ціле життя. Неволя і переслідування — чи то народне, політичне, суспільне, чи релігійне — мали в нім непримиренного ворога. Бажання жити пробивається у всіх його творах, як золота нитка серед різнобарвної тканини. Людська індивідуальність без огляду на стан, народність і віру є для нього свята. Терпіння і людські кривди порушували його все з однаковою силою, чи то були терпіння селянки, гнаної на панщину і лишаючої свою дитину під снопом, чи терпіння молодої княжни, якої життя знівечив рідний батько, чи генеральші, яку мати продала за генерала, за палати, чи тої жидівочки, яка мститься криваво на рідному батькові за зганьблені права людського серця.

От тим то, линучи цілою душею до всіх страждущих і покривджених, Шевченко добував найревніших тонів із своєї кобзи, коли йшло про представлення жіночої недолі. Не знаю в літературі всесвітній поета, який би так витривало, так гаряче і з цілою свідомістю промовляв в обороні жінок, в обороні їх права на повне, чисто людське життя, який би таким могучим словом бичував усе те, що в'яже, деморалізує й пригнічує жінку. Не знаю в літературі всесвітній поета, який би представив такий високий і такий щиро людський ідеал жінки-матері, як це вчинив Шевченко в своїх поемах „Відьма", „Неофіти" і „Марія". Посвята своєї людської індивідуальности для діл милосердя, перемога над власними терпіннями, забуття власних образ, де йде про службу для високої і піднеслої ідеї, для добра загалу, добра людства — оце ідеал жінки, який полишив нам у спадщині Шевченко. Тож не диво, що й найвищий дотеперішній здобуток людства на полі моральнім, велику ідею любови ближнього, цю основну ідею християнства, Шевченко в головній мірі вважав ділом жінки — Марії, Ісусової матері.

МОВА НА ЕМІГРАЦІЇ

(Закінчення з 8-ої стор.)

Це свідчить про те, що ці люди ніколи не вивчали як слід „вищого курсу" своєї літературної мови. Той факт, що ця мова — їх рідна, не має вирішального значення. Літературну мову не можна знати, не вивчаючи її.

Це свідчить і про те, що в нашій мові ще не вироблено фразеологію та стилістичні засоби. Пересічні мовознавці мусять мати в своєму розпорядженні готові фразеологічні формули, за допомогою яких вони могли б формувати й формулювати свої думки та вислови. Вони не можуть увесь час творити мову, бо дуже часто й не мають для цього даних.

Хто ж буде виробляти потрібні фразеологізми, як не наші мовники й стилісти-письменники? Вони охоче візьмуться за цю роботу, але громадськість, яка їм цю роботу доручить, повинна й підтримати їх морально й матеріяльно.

У цій статті я старався якнайстисліше сказати бодай головне про основну нашу культурну потребу. Дальше слово — за громадськістю, насамперед за нашими науковими закладами і нашими видавцями. Саме вони мають зробити перші практичні кроки у здійсненні того завдання нашої еміграції, яке — коли б вона могла його виконати — забезпечило б їй видатне місце в історії рідної культури.

ПОЯСНЕННЯ

Під цим заголовком Іван Франко написав декілька статтей і доповідей українською, польською та німецькою мовами. Стаття, що тут подається, написана українською мовою і вперше надрукована у львівському журналі „Зоря" 1891 р. ч. 5, стор. 86-90. Автограф її повністю не зберігся, залишились тільки два листочки, понумеровані числами 11 і 14. На листочку під числом 14 стоїть підпис „Ів. Франко" — це кінець автографа. Згадані листочки автографа зберігаються у Відділі рукописів Інституту літератури ім. Т. Шевченка Академії Наук України. Ф. 3. нр. 485 /5/.

Стаття польською мовою була прочитана Франком як доповідь на зборах польського жіночого товариства у Львові 25 січня 1889 року. Ця доповідь ніде не надрукована, на українську мову не перекладалася. Автограф її (Ф. 3. нр. 424/1/) зберігається у Відділі рукописів Інституту літератури ім. Т. Шевченка Академії Наук України.

На початку 1893 року Франко на основі попередніх статтей написав нову доповідь, теж польською мовою, і прочитав її 19 лютого того ж року в товаристві „Бібліотека Польська" у Відні. Пізніше він цю доповідь переробив і надрукував у польській газеті „Курєр Львовскі" в 1893 році в числах 62-64, 66-68. Автографи, ні доповіді, ні статті не збереглися. Українською мовою ця стаття не друкувалася.

Остання редакція статті під назвою „Тарас Шевченко" датується 1914 роком. Вона написана німецькою мовою з нагоди століття з дня народження Шевченка і надрукована у віденській газеті „Ді Цайт-Моргенблят", 3 квітня 1914 р., ч. 4136. Автограф її не зберігся. Цю ж статтю на замовлення Франко подав до англійського журналу "The European Review", що мав виходити в Лондоні в 1914 р. Але з причини війни журнал не виходив, а стаття Франка була надрукована десятьма роками пізніше, 1924 року, в лондонській газеті "The Slavonian Review". Переклад її на українську мову був зроблений з англійської мови і надрукований в журналі „Україна" 1925 р., книга 1-2, стор. 6-9. Стаття в „Україні" починається епіграфом, якого в оригіналі немає. Для епіграфа тут послужила „Присвята" Франка Шевченкові, надрукована на початку статті „Темне царство".

Передруковуючи оцю Франкову розвідку про життя і творчість Шевченка, ми залишили незміненими деякі особливості в мові Франка. Текст цієї розвідки надіслала до „Овиду" дочка Поета, п. Анна Франко-Ключко, ми її видрукували без змін.

Роман Турянський

А. К. (Армія Крайова)

У польській партизанці.

Під час другої світової війни радіо й часописи повідомляли про воєнні події на фронтах, про успіхи летунства, підводних човнів, чи сухопутних частин. Але цілковитою мовчанкою збували одну ділянку — військову розвідку. Без цієї „зброї" не можна провадити ніякої військової розвідки, тому воюючі народи сильно розбудували цю важну службу. Тайна служба поділялася на такі головні відділи: військово-стратегічний, політично-психологічний, економічний, контррозвідка, диверсія і саботаж. Кожна з цих ділянок поділялася на окремі групи й секції. Добровільців після дбайливої перевірки вишколювали й перекидали на ворожий терен. Це не донощики, сексоти, провокатори, які збуджують у нас огиду й погорду. Це вояки без однострою, які „працюють" у прифронтових зонах і в далекому запіллі. Боротьба йшла завзята, усякими засобами, без пощади, бо ставка була висока — власне життя. Вояків на фронті, які попали в руки ворога, нормально передавали в полон. Членів тайної служби, яким „поховзнулася нога", чекала у страшних муках повільна смерть.

Чогось не можу заснути, перевертаюся з боку на бік, стараюся зосередити розпорошені думки, які „літають" у мозку. „А може це зденервування, страх?" питаю себе. Кругом на землі під голим небом сплять партизани. Шумить ліс, з недалеких болот і піль доходить гомін жаб і пільних коників. Понад вершками дерев бачу погідне небо і... обличчя коханої дівчини. Ліс, жаби і пільні коники безупину повторюють її прощальні слова „вертайся скоро". Замикаю очі, стараюсь думати про „інші речі". Але дарма, усюди чую її голос „вертайся скоро"! „Як же це так, що я не можу опанувати себе?" лаю себе. Вже знаю! Це не страх, це вона, це любов помандрувала зо мною до далеких болот і лісів, до польських партизан. Трубка і голос капраля „побудка"; встаю разом з іншими. Минула перша ніч у ворожому таборі, газард власним життям почався.

Від 1943 року на території „генеральної губернії" у лісах і недоступних місцях „роїлося" від усякого рода організацій і партизанських відділів. З причини ідеологічних розходжень між поодинокими організаціями ніякої співпраці не було. А. К. (Армія Крайова) визнавала польський екзильний уряд у Лондоні і входила у склад польських збройних сил, які боролись по боці аліянтів. „Армія Людова", „Гвардія Людова" і П. П. Р. (Польська Партія Роботніча) це комуністичні організації, які служили інтересам Москви, а пізніше стали частиною польського війська, що боролось по боці Червоної Армії. В цих відділах було багато жидів, які із страху перед німцями втікали в ліс до червоних. Це були малі групи, які не мали ніякого впливу на польське населення. Б. Г. (Батальйони Хлопске) провадили власну політику, але в 1944 році злучилися з А. К. Н. С. З. (Народове Сіли Збройне) — це польські націоналісти, які співпрацювали з німцями, від них діставали зброю та іншу допомогу, а за те винищували комуністичні банди і жидів.

У 1943 р. „попав" я до А. К., до головного вишкільного центру на краківську, келецьку і частинно шлезьку області. Центр лежав на границі краківської і келецької области, розкинутий серед санциґнівських лісів і пінчівських болот. Тут примістився штурмовий батальйон, якого командантом був майор Тисяч (Тисьонц). Охороною радіостанції командував поручник Якса. Вишкіл диверсії провадив поручник Жабік, (знаний польський передвоєнний спортовець, який прибув з Англії як стрибок). Від весни аж до зими сюди присилали на військовий вишкіл членів А. К. „Подхоронжувка" вишколювала майбутніх старшин, яких пізніше перекидали в терен на „пляцувкі".

Був шпиталь і каплиця, де кожної неділі відбувалося спільне богослуження. Капелян правив богослуження, а міністрантами були підхорунжі. Одної неділі на мій клопіт мене назначили міністрантом на богослуження. На великій площі серед лісів, під голим небом правиться богослуження. У військовім порядку стоїть сотня при сотні. Спереду сидять і стоять запрошені „цивілі", мужчини і жінки, бо ввечорі при запалених вогнищах відбудеться мистецький вечір. У програмі були намічені співи, скечі, гумор, куплети, сатира. Почалося богослуження. На собі „чую" сотні пар очей, а я ще не відвик христитися три рази (римо-католики христяться один раз і цілою долонею).

Забезпечення табору перед евентуальним нападом німців було надзвичайно добре. Довкола табору на узліссі між деревами був ланцюг стійкових так розставлених, щоб один другого міг бачити і в кожному моменті на-

в'язати контакт із своїм сусідом. Три кілометри перед цим ланцюгом були обсерваційні пункти і підстаршинські чуйки. В суміжних селах була густа сітка зв'язкових, які штафетовою системою повідомляли центр про напрям і кількість німецьких відділів. Що три тижні до вишкільного табору приходила свіжа партія рекрутів. Порядок занять у таборі був такий: о 6-ій годині „побудка", миття, одягання, роблення порядків і снідання — все разом забирало годину часу. Води часто бракувало в таборі, через те більшість милася... кавою. На одягання не треба було витрачувати багато часу, бо всі спали одягнені. Роблення порядків, застелювання „ліжок" — це дальші точки порядку щоденних занять. Всі спали в „бараках", прикритих галузками. Як ішли дощі, тоді вода текла до середини, через те деякі йшли в ліс і сідали під великі з густим листям дерева, бо казали, що там не можна було так змокнути. Ми спали один біля другого на землі, на соломі, прикриті 5-6 душ одною веретою. Звичайно верета була закоротка, не могли всі вкритися; якщо з лівого боку тягнули верету до себе, тоді права сторона була відкритою. Правий бік не хотів бути гіршим і також тягнув до себе. І так цілу ніч „їздила" верета з одного боку на другий. На снідання ми діставали каву, хліб, ковбасу або варені яйця в необмеженій кількості. О 7-ій годині молитва, а пізніше військові вправи включно з гострим стрілянням. Обід починався о 12-ій годині. Складався з зупи, порції свинячого, або волового м'яса з кашею, кави й овочів. Хвіст до „репети" вказував, що хлопці мали добрий апетит. По обіді відпочинок до 15-ої години, опісля теоретичні зайняття, спорт, гри і забави. Вечеря о 18-ій годині замикала денний порядок занять. О 21-ій годині знову всі збиралися на апель і на вечірню молитву. О 22-ій годині всі лежали у „бараках" на своїх місцях. В таборі не було ніякого освітлення із страху перед бомбардуванням, а в бараках заборонялося запалювати свічки чи нафтові лямпи, щоб не спричинити пожежі. Як тільки всі розмістилися на своїх місцях, зачиналася „забава": черевики й різні предмети летіли з кута в кут. Стогін і сміх мішалися з собою і „забава" продовжувалася. Серед „аківців" переважали німецькі мундури (здобуті в нападах на військові магазини), дехто мав англійський однострій, решта в цивільній одежі. Всі обов'язково мусіли носити на лівому рамені біло-червону опаску з написом В. П. (войско польске). Узброєння було дуже примітивне; переважно всі мали кріси польські, німецькі, московські, бельгійські, французькі, а дехто кріси з першої світової війни. Амуніції не було подостатком. Ясно, що в такому стані А. К. жадної більшої військової акції не могла вести. Я поїхав на відпустку...

Але коли літом 1944 р. я знову „заглянув" до А. К., побачив великі зміни. Майже всі мали англійські однострої, було багато автоматичної зброї, шмайсерів, стенів, пепешів, томсонів, легких і тяжких скорострілів, протилетунських і протипанцерних гармат, панцерні авта. (Стени часто затиналися, через те більшість воліла німецькі „шмайсери"). Аліянти скидали все, що було необхідне для піддержання партизанки А. К. „ З неба" летіли: зброя, амуніція, одежа, харчі, медикаменти, чоколяда, папіроски і навіть туалетний папір! При помочі радія устійнювали день, годину і місце. Здебільшого в темні ночі відбувалися „зжути". Серед лісів на толоці розпалювали вогні або уставляли світла; літак знижувався і сідав. Вивантажував „товар", привозив або відвозив „пасажирів". Часто „зжути" відбувалися удень. Великі білі полотна вказували місце, літак знижувався і на парашутах летіли вниз скрині і мішки. Але не все попадали у призначені руки. Не раз вітер заносив парашути далеко від табору, а німці в темні ночі також розпалювали вогні й англійці їм скидали „товар", призначений для А. К. Одної ночі надлетіли літаки і вниз полетіли... бомби. Швидким маневром німецькі панцерні з'єднання окружили ліси, які загорілися від запальних бомб. Ночами малими групами „аківці" пробилися крізь німецьке окруження. Були вбиті й ранені, замовкла розбита радіостанція, головний вишкільний центр А. К. перестав існувати.

Після цеї події А. К. застосувала іншу тактику. Більші відділи поділено на малі рейдуючі групи. А. К. була „молодою" організацією, бо за винятком фахових „зупаків", підстаршин і старшин, решта — це була молодь з інтеліґенції. Робітників і селян в А. К. було мало. Через те духова постава була наскрізь патріотична і свідома. На території Польщі по всіх містах і селах існували підпільні організації, Кола А. К. Час до часу ці „підпільники" сходилися на зібрання. Читали й кольпортували нелегальну пресу, ніччю на стінах і парканах писали „Преч з нємцамі! Нех жие Польска Вальчонца!" і на цьому їх „бойова акція" кінчалась. По селах були „пляцувкі" А. К., які співпрацювали з партизанськими відділами. До партизанських відділів скеровували передусім „спалених" „аківців" себто таких, що їх пошукувала німецька поліція й вони були змушені йти в ліс. Кож

ний кандидат до А. К. мусів мати 3 аківців, які за нього ручили. К. Б. (Корпус Безпеченьства) затверджував або відкидав кандидатів і вів евіденцію аківців. Вони були певні, що ніхто не бажаний не „залізе" до А. К., а все ж... Новоприняті вибирали собі псевда, якими пізніше послуговувалися. У партизанських відділах харчів ніколи не бракувало. Вони нападали на німецькі державні господарства, магазини, крамниці, центри здачі континґентів (худоби, збіжжя та інших продуктів). З німецьких військових маґазинів і транспортів доповняли собі недостачу одежі. „Відвідини" на поштах і касах зміцнювали економію партизанських відділів. Всі напади були докладно обдумані, брали до уваги всі можливості невдач, а на випадок невдалої акції обстава забезпечувала відворот. Стріляти до німців або провокувати їх до стрілянини заборонялось. Ціллю партизанських відділів була передусім самооборона. Польське населення симпатизувало з А. К. і підтримувало її не тільки з патріотичних мотивів. А. К. нічого не забирала від населення, а в крайній потребі купувала і платила ринкову ціну. Партизанка нищила бандитизм, тайні „бімбровні" (самогон), поборювала прояви деморалізації (дівчатам, які ходили з німцями, обстригали волосся), вбивала зрадників і аґентів Ґестапа (поляків), ліквідувала антипольські і антидержавні одиниці. Коли наставала зима, партизани виходили з лісу і малими групами зимували по селах, втримуючи постійний зв'язок із командою і другими відділами.

Ми затрималисъ на ніч у селі, яке лежало у глибокому ярі. По обидвох кінцях яру поставили стійки. Над раном, коли в селі всі спали, заснули при кулеметах стійкові. Німці не зауважили стійкових і в'їхали в село. Вони приїхали по молодь, яка була їм потрібна для копання протипанцерних ровів. Хотіли заскочити сплячу молодь, але це їм не вдалося, а ми через них попали в халепу. Хтось вистрілив і „рубанина" почалась. На гук стрілів із поблизьких сіл надбігли аківці. Лавою окружили яр. Німці піднесли вгору біле полотно, бажаючи переговорів. Вимога з боку А. К. була — скласти зброю. Останній із них кинув не землю кріса.

Почалась трагедія. „Чи є між вами не-німці?" запитав командант відділу А. К. „Є", відповів німецький старшина. „Німці направо, не-німці наліво!" наказав аківець. Розділилися дві групи. Групу німців пустили на волю, а другу групу обступили з усіх боків. „Хто ви?" питали польські партизани. „Українці", відповів один із них.

(Закінчення буде)

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ — РУСИ

Михайла Грушевського

11 томів у ціні $82.50 за цілість. Продаємо на догідні сплати.

Замовлення слати на адресу:

MYKOLA DENYSIUK PUBLISHING CO.

2226 W. Chicago Avenue Chicago, 22, Ill.

Зенон Винницький

Символ одного покоління

Коли одного хмарного березневого ранку загостив я в Мюнхені не до викладової залі медичного факультету, але до редакцій органу ЗЧ ОУН „Український Самостійник", а опісля органу ЗП УГВР „Сучасна Україна", завважив я, що працівники обидвох видавництв були чогось сумні, збентежені, з виразом суворої поваги на обличчі.

Причини їхніх настроїв стали незабаром зрозумілими. З України наспіло радіотелеграфічне зашифроване потвердження вістки, що вранці, дня 5. березня 1950 року, у Білогорщі біля Львова, згинув геройською смертю в бою з елітарними частинами совєтської армії Головний Командир Української Повстанської Армії, Голова Проводу ОУН в Україні та Голова підпільного уряду України — Української Головної Визвольної Ради, друг Роман Шухевич — Тарас Чупринка.

Перед нами постало відкрите питання, які наслідки матиме цей факт для дальшого розвитку українського резистансу в УРСР та який вплив матиме смерть головного стратега, політика і провідника визвольного руху в Україні на настрої і характер політичних дій української спільноти поза межами Батьківщини.

В березні 1950 року не стало 43-літнього Генерала між живими. Він відійшов до Пантеону безсмертних героїв української визвольної боротьби, закріплюючи кінцеву фазу в формуванні нового типу української людини 20-ого сторіччя. Бо, як писав колись Спенґлер, ані правда, ані матеріяльне добро, чи зовнішня величавість, але римлянин, пуританин, прусак є існуючим фактом, бо на їх живому прикладі виростають і виховуються грядучі покоління, а нація зберігає молодечі сили.

Роман Шухевич, син Галицької Землі, це сьогодні символ одного українського покоління. Його життьовий шлях віддзеркалює клясично цей стиль життя, ці політичні ідеали та ідейну наснагу, що домінували серед молоді західньопівденних земель України в часах після наших безуспішних Визвольних Змагань 1917-1921 років.

Не психологія переможених рабів, плебеїв, що вислуговуються окупантам за ціну життьових гараздів, але бажання стати месниками та продовжувати розпочате діло лягло в основу світоглядових заложень того покоління, з якого вийшов великий Командир, для якого він діяв і зрікся родинного щастя та яке він остаточно очолив, щоб в обороні відвічних прав українського народу віддати вкінці і своє життя.

Походив він із старої галицької боярсько-священичої родини. 16-літнім юнаком став він членом УВО під бойові прапори полк. Євгена Коновальця. Він — студент Львівської Політехніки, яку успішно закінчив, він — член польської старшинської школи, а опісля бойовий референт Краєвої Екзекутиви ОУН в Західній Україні, політичний в'язень польського концентраційного табору в Березі Картузькій, член штабу військових формацій Карпатської України, з весни 1941 р. Краєвий Провідник ОУН Українських Земель поза межами УРСР, заступник команданта пізніше роззброєного Українського Легіону, що 30. червня 1941 року перший прорвався до звільненого від військ СССР Львова, а від 1943-ого року — український державний муж, що в його руках закріплено всю цивільну і військову владу українського резистансу.

Його життя і смерть є найбільш вимовним доказом, що клич „Здобудеш Українську Державу, або згинеш у боротьбі за неї" був імперативом цього західньоукраїнського покоління, що діяло і виростало в часі між двома світовими війнами. Ми швидко видужали з шоку програної війни, ми не потонули в апатії, безнадійності та пристосованості до примусових обставин польської, румунської чи чеської займанщини, але під прапорами ОУН швидко вигоїли рани, щоб кувати зброю на майбутні дні

Щойно появився вперше
„ОСТАННІЙ ПРОРОК"
роман ЛЕОНІДА МОСЕНДЗА
456 сторінок друку. Ціна книжки: у твердій оправі $6.00, в картоновій — $4.50. Видано заходом Ділового Комітету для видання творів Л. Мосендза в Торонті. Жадайте у Вашій книгарні або замовляйте в Діловому Комітеті за адресою:
Mr. M. FEDORENKO, 155 PARKSIDE DR., TORONTO, ONT. CANADA.

ВИЙШЛА З ДРУКУ
поема Олекси Бабія
„ПОВСТАНЦІ"
Книжка має 180 сторін.
Ціна одної книжки $1.75
Поему „Повстанці" можна купити:
Ukrainian Bookstore,
2315 CHICAGO AVE., CHICAGO, ILL. USA.
Книгарні й кольпортери дістануть опуст.

й готовитись до дальшого змагу за елементарні права нашої нації. УВО-ОУН-УПА створили новий тип української людини, що з вірністю сердюцьких мазепинських полків готова віддати все для добра Батьківщини, та виростили здібних для державно-творчих дій патріотів. Хоч в обличчі дійсности підпольної боротьби ОУН була позбавлена можливостей виховати ряди державних мужів, Роман Шухевич виявив себе не лише великим стратегом у веденні успішної партизанської війни, але й людиною великого політичного розуму, що зумовила створення АБН та найвищого парляментарного керівного центру в Україні, УГВР, під час другої світової війни, та зуміла довести до замирення на другорядних фронтах боротьби: польському, мадярському та чеському.

Роман Шухевич залишився вірний кличам нації і своєї молодости. Він стояв і згинув на стійці так, як цього вимагала честь України і його покоління. Він і Його покоління не здобули Української Держави. Чому? Відповідь залишаємо відкритою, бо навіть тези про те, що 40-мільйоновий нарід не став суцільно під бойові прапори Генерала, чи про непригожі зовнішньо-політичні умовини, не будуть належним виправданням.

Залишається історичний факт, що під час воєнної завірюхи 40-их років українці знову вхопили за зброю, щоб нею вибороти собі свободу. Могила, в якій спочиває Генерал-Хорунжий, остане могилою Невідомого Українського Бійця. Однак, відомий є заповіт, що його він оставив для тих, що прийдуть після нього. Його заповіт каже, що боротьба за здобуття

КЛЯСИЧНА СТАРОГАЛИЦЬКА РОДИНА (СІМ'Я В ЯКІЙ ВИРІС РОМАН ШУХЕВИЧ).

Перший ряд (стоять зліва до права): Тарас Шухевич, Осип Зиновій Шухевич — батько Романа, Володимир Старосольський, Уляна Старосольська, Одарка Старосольська, Ірина Шухевич, Володимир Шухевич, Теодор Рожанковський.

Другий ряд (сидять зліва до права): Осипа Рожанковська, Ольга Шухевич, мати Романа — Євгенія Шухевич з Юрком Шухевичем, бабуня Романа — Герміна Шухевич з Ігорем Старосольським, дід Романа — Володимир Шухевич — сеньйор, Ірина Рожанковська з синами Степаном та Ярославом.

Третій ряд (сидять зліва до права): Юрій Старосольський, РОМАН ШУХЕВИЧ, Володимир Рожанковський.

Фотосвітлина з 1912-го року. Власність п. Дарії Шухевич-Ломницької з Клівленду, Огайо.

прав суверенної нації для українців ще не завершена, що цю боротьбу ми мусимо продовжувати безперебійно, передаючи вартості українства з покоління в покоління. Його звернення до української еміґрації каже, що праця української спільноти у вільному світі, праця в науковій, професійній, економічній, політичній чи громадській ділянках нашого життя є належним еквівалентом тих змагань, що їх із зброєю в руках очолював Командир УПА.

Дії і смерть Генерала були для нас тільки тією наснагою, що дозволила нам принести вартості українства також на вільну землю Вашінґтона та здобути для тих вартостей респект. Пам'ять про нього мусить бути для нас постійним стимулом для творення нових вартостей, для вдержування давньої гордої спадщини та традицій, мусить розбуджувати в нас гордість із свого походження.

І ще один аспект очайдушних чинів Генерала і Його Армії: він заманіфестував перед світом, що українці ніколи не були сліпими коляборантами будьяких окупантів України. Це безсумнівна заслуга великого політичного розуму сл. п. Генерала, що з неї всі ми, що опинилися по той бік океану, витягнули особисті користі. Залишилися факти, що не лише маршал Совєтського Союзу, але і шеф гітлерівського СА Лютце згинули побіч польського міністра війни Свєрщевського в боях з формаціями УПА, цієї перфектної партизанської армії модерних часів, що для її ліквідації три держави, СССР, Польща та Чехословаччина, були змушені 1947-ого року заключити окремий військовий пакт. Боротьба, яку очолював Роман Шухевич, дала нам чисту совість у зустрічі з давньою українською колонією в ЗДА, яка в 20-их і 30-их роках цього сторіччя активно піддержувала, морально й матеріяльно, визвольну боротьбу в Україні. Прибули ми до Америки не лише як патріоти, що вміли щасливо втікати за океан, але як люди, що воювали, боролись та працювали для тих цілей, які були близькі та дорогі нашій давній еміґрації в ЗДА та Канаді.

Політичне мислення, ідеї та збройна боротьба під керівництвом Романа Шухевича не остали без впливу і на стан відносин в УССР. Вони є, мабуть, тим ґрунтом, що на ньому виросли концепції окремих політиків Кремлю, щоб українці стали другою імперською нацією СССР, та окремі внутрішні потягнення для заспокоєння аспірацій аґресивної української стихії: прилучення Криму до етнографічної території УРСР, чи закріплення за Україною міжнароднього статусу члена-основника ООН. УПА і її дії є плодючим субстратом, що на ньому проходить сьогодні дальша боротьба Української Нації, боротьба за права української мови, літератури й науки в УРСР, боротьба проти насильного обмосковщування, що її чітко можна нотувати на сторінках української радянської преси від 1956 року.

Хоч в історії українського народу, яка пишеться тепер у наукових кабінетах Києва і Львова, ім'я Романа Шухевича не буде згадане, легенда про Великого Генерала УПА житиме й буде передавана з роду в рід, бо в Україні живе Українська Нація, а не лише московські партійні і військові вельможі та комуністичні вислужники різного національного походження. На тій частині українського народу, що опинилася в вільному світі, тяжить обов'язок історичного закріплення пам'яті про Романа Шухевича, щоб наша історія не була історією безіменних.

Проблемою, що заслуговує на згадку в роковини смерти Командира УПА, є питання про відношення загалу української еміґрації до чину і дій сл. п. Генерала. Воно інтересне з погляду немонолітної постави цілого політичного вахляра української спільноти у вільному світі до політики Романа Шухевича. З цього приводу насуваються на думку слова колишнього президента ЗДА, Теодора Рузвелта, який сказав: „Американці — це нарід, який учиться лише в моменти великих трагічних помилок". Парафразуючи ті слова й переносячи їх на український ґрунт, можна було б тут, на еміґрації, осторожно твердити, що „українська еміґрація — це люди, що їх трагічні помилки й поразки минулого не вчать багато".

Немонолітне наставлення до найновішої спадщини Української Революції серед нашого еміґраційного загалу є, мабуть, причиною, що багато вартостей і вимог нашої політичної рації в сірій еміґраційній дійсності пережило безсумнівну девальвацію. Про серйозність такого стану говорить мені теж звідомлення, що його прислав мені один із друзів моїх молодих літ який живе тепер в одному з великих міст Польщі. Він питає:

„Чи дійсно ностальґія робить у Вас спустошення серед наших земляків, які, щоб її вбити поза робленням грошей нічого іншого не визнають? Такі вістки здобули собі тут (цебто серед українців у Польщі та в Україні, приміт ка автора) право громадянства..."

Хай ці слова в роковини геройської смерти Командира УПА будуть для нас серйозною пересторогою та імпульсом до дій, як проходитимуть на наших землях у недалекому майбутньому.

Анатоль Галан

Так говорить легенда...

1314 рік. Мальовничі Судети вражають зір своєю красою. Долини, узгір'я й річки чергуються, як фігури на шахівниці, звичайно, не в суворому порядку, бо такий порядок не в силі був установити великий будівничий, мати-Природа.

Та десь із гори дивлячись, мимоволі замислюєшся над мудрістю творення і приникаєш чолом до землі, в безмірній подяці Богові за цілюще повітря, яким дихаєш, за розкішний трав'яний килим, по якому ходиш, за джерельну, над усе солодшу, воду, яку п'єш під час спраги й утоми.

Але природа щедра й ласкава не для всіх. Вона підкоряється сильній людині, а на слабій мститься. Вона радо приймає виклик тоді, коли бачить залізну впертість, бажання, що зневажає навіть смертельну небезпеку, одчайдушне прагнення вийти з комашиного стану й набути право орла, що гордо ширяє в небесних просторах.

Отже, 586 років тому, на високій, майже неприступній скелі, стояв замок і там жила багата княжа родина. Всю розкіш того часу можна було бачити в княжих хоромах. Усі дерева й усі квітки світу росли на просторій горі. Все пташине царство переселювалось туди разом із весною, щебетало й співало, радуючи слух господарів. Та найбільшою радістю, найбільшою красою була княжна Ґунка.

Життя відрахувало їй ще небагато років. Сімнадцята весна ледь-ледь приступила до неї, тримаючи золотий вінець над гордою головкою, підкреслюючи ваготу чорних, як ніч, кіс, освітлюючи й без того несказанно світле обличчя...

Хто з юнаків хоч один раз бачив княжну, вже не міг думати про інших красунь. Вона приворожувала без усяких зусиль з її боку, напувала чародійним зіллям, ім'я якому — кохання. Князі й навіть королі, почувши за цю, небувалу в світі красу, приїздили в замок і готові були покласти до ніг Ґунки свої серця й багатства.

Та княжа родина була надміру горда. Отак приїхати та й узяти найбільший скарб хоч би й королеві? Ні, треба той скарб заслужити, треба чимсь прославитись на весь світ...

Одна-єдина дорога сполучувала замок із навколишнім світом, а решта — скелі з непомітними стежками, з чагарником, що, наче колючий дріт, робив ще більше тяжким підступ до княжого замку.

І ось було оголошено рішення князя: лише той візьме собі за дружину княжну Ґунку, хто дістанеться конем до гори не проїздною дорогою, а з іншого боку...

Тоді зголосилося двадцять два німецьких лицарі, дев'ять польських, сім чеських і стільки ж руських, та й почали сходити на ту неприступну скелю.

Чи треба говорити про терпіння лицарів? Деякі підіймались на одну третину, деякі досягали половини гори. Комусь щастило дістатись і до передостанніх каменів, та раптом бракло сили і їздець ринув з тої висоти в глибоке провалля, проклинаючи хвилину, коли погодився на такий божевільний змаг...

Довго чекала княжа родина. Було приготоване все: весільне вбрання, перстені, навіть старий священик спав одним оком, а другим дивився на гори. Хтось же мусить досягти того заповідного рубікону, хтось же мусить бути щасливим...

Ні, нікого не було. І тоді запав сумнів у княжій родині. Перевелися лицарі, став дрібним і нецікавим мужеський рід. Справді бо: що є кращого й досконалішого за дівочу красу? Адже війни, страшні катаклізми на землі часто відбувалися виключно завдяки жіночим чарам. Відколи стоїть світ, жінка домінує в житті, хоч мужчини й роблять вигляд, наче це їм належить в усьому перше слово, наче вони є господарями й законодавцями...

Отже, минуло півроку і жоден із тих зголошених лицарів не появився на високій горі. Княжна Ґунка наближалася до вісімнадцятої весни, вона стала ще пишніша, ще красивіша. І шкода вже їй було, що завдала вона такий клопіт юнакам, але, власне, той клопіт був не від неї, а від батька, гордого скельного князя, рішення якого вона не мала права порушити.

А тим часом замкова служба повідомляла: Вчора бачили, як два лицарі покотилися із скелі й лишились лежати десь між небом і землею. Сьогодні один майже видряпався на вершину, та раптом спіткнувся й поринув туди, звідки не повертаються. Княжна Ґунка навіть заплакала, почувши ту печальну вістку, й сказала батькові: — Тату, я вже не хочу тих лицарів, що дряпаються по скелях. Хай мій чоловік буде звичайною людиною, що приїде отим шляхом, яким ми всі їздимо, хай він не має такого безмежного тягару...

Ні! Батьківська воля була твердою. Що сказано, мусить бути здійснене. Княжа воля є поза всякими змінами і навіть просьбами...

І раптом одного дня, коли нікого не чекали й не сподівалися, появився у дворі замку юнак, Юрій Красавець. Він сидів на змученому, але рухливому й гарному гнідому коні. Очі в лицаря світилися, як два сонця, а м'язи нагадували камені, що ворушились під мілким земним покровом.

— Хто ти? — запитав князь.

— Я русин із місцевости Пліснесько. Я руський лицар, княже, який не боїться жодних перепон, який хоче доказати, що природа проти нього безсила...

— Ти приїхав не від дороги?

— Авжеж. Бо й хто ж проникне тою дорогою, коли твої слуги, княже, стоять через кожні десять кроків і питають: чого тобі, мандрівче, треба?

— То, може, ти покажеш мені, яким шляхом ти прийшов?

— Покажу, княже...

І коли господар зазирнув у знайоме йому провалля, ворухнулось волосся на його голові, і він ледве чутно прошепотів:

— Невже?

— Так, княже. Але не думай, що я і мій вірний кінь — чарівники. Крок за кроком робив я лопатою стежку, обходив камені, перекидав через щілини містки. Спочатку йшов сам, випробовуючи їх, а потім проводив коня, що ніс одяг і харчі для мене. Я не спішив, бо тут не можна було спішити, але ж терпеливі завжди перемагають...

— Тож ходімо, лицарю, до господи. Там тебе чекає все, чого ти ще не мав. Там є мій найбільший скарб, який сьогодні я передам тобі.

У княжих хоромах зустріла Юрія княжна Ґунка. Вона була свіжа, як весна, і радісна, як дитина.

— Вітаю тебе, мій лицарю, мій суджений! — сказала вона.

І тоді відповів Юрій Красавець:

— Вітаю і я тебе, чарівна княжно! Але... ніколи не стану я твоїм чоловіком, бо завдяки тобі загинуло стільки юних і відважних. Їхні трупи гниють у проваллях вашої проклятої гори, і той страшний пах дістався б до нашого шлюбного ложа, отруїв і знівечив би наше життя. Прощай, княжно! Юрій Красавець не з тих, що своє щастя будують на чужій біді.

Від тих слів зблідла й похитнулася княжна Ґунка.

— Я не винна! — прошепотіла вона.

— Не винна? А хто ж винен?

Уста в княжни дрижали. Вона хотіла вимовити ім'я батька, але ось він появився в господі і наближається до них. Як же, як сказати?!

Шанобливо вклонився лицар старому князеві й промовив:

— На жаль, княже, доля моя не тут. Ми з княжною не підходимо одне для одного... Сподіваюся, княже, що ти не примусиш мене їхати назад тою ж дорогою, якою я сюди дістався, бо то було б небезпечно... для нас обох.

І вийшов Юрій Красавець на двір, стрибнув на свого коня та й подався широким проїздним шляхом у долину. А княжна, як несамовита, кинулась навздогін, і з мукою, з відчаєм закричала:

— Вернись!

Ні, лицар не вернувся. Його постать усе зменшувалась і нарешті зникла з очей.

Нічого не розумів князь, нічого не розуміли слуги. Тільки дивились на молоду господиню замку, як вона йшла до урвища, шукаючи очима слідів лицаря та його коня.

І піднесла, як білі крила, свої руки княжна Ґунка, і кинулася зі скелі — наздоганяти своє щастя.

ВЛАСНІ ВИДАННЯ ВИДАВНИЦТВА МИКОЛИ ДЕНИСЮКА

(Видані в Аргентині)

ВЕРФЕЛЬ ФР. — Пісня про Бернадету (роман) — переклад з німецької мови Гр. Голіяна 4.00
ВИННИЦЬКА І. — Музика (повість) 1.50
ГАЛАН А. — Пахощі (новелі) 1.00
ГУЙРАЛЬДЕС Р. — Дон Сеґундо Сомбра — переклад з еспанської мови Ол. Сацюка 2.00
ДРАГОМАНОВА О. — По той бік світу (повість) 1.00
КРИМСЬКИЙ В. — Етап (новелі) 0.80
ОНАЦЬКИЙ Є. — У вічному місті — записки українського журналіста. Рік 1930 ..... 4.00
ПАВЕЛКО І. — Україна-Русь і московізм (наукова студія) 0.80
ПАКЛЕН Р. — Загадка сфінкса (пекучі проблеми світової політики в нарисах) 1.00
ПАРФАНОВИЧ С. — У лісничівці (оповідання з життя звірят) 1.50
САМЧУК У. — Марія — хроніка одного життя III наклад. 2.00
САМЧУК У. — П'ять по дванадцятій — записки на бігу 1.80
САЦЮК О. — Злать-жолудь (новелі) 1.00
САЦЮК ОЛ. — Скрипка на камені (п'єса в 3 діях) 0.50
СКИТ У. — Сила і слабість комунізму (політична розвідка) 0.20
СМОЛІЙ І. — Манекени (новелі) 1.50
СТАХОВСЬКИЙ Л. — З Венесуельського щоденника 0.70
ТИС Ю. Не плач, Рахиле... драма в трьох діях) 0.40
ТИС Ю. — Симфонія земні (новелі) 1.00
ФОРОСТІВСЬКИЙ Л. — Київ під ворожими окупаціями 0.70
ЦУКАНОВА М. — Бузковий цвіт (новелі) 1.00
ЯРОСЛАВСЬКА Д. — В обіймах Мельпомени (роман) 2.00

М. Скала-Старицький

Музика в творах Лесі Українки

У цілому ряді творів Лесі Українки музика, музичні поняття й уявлення відіграють важливу ролю. Це не диво, бо вже з наймолодших років майбутня поетеса виростала й виховувалася у наскрізь музикальній атмосфері. Її мати, Олена Пчілка (Косач), тісно дружила й співпрацювала з такими корифеями української музичної культури, як Микола Лисенко, у домі якого Леся бувала постійним гостем, дружила з його дітьми й „режисерувала" його дитячі казки-опери, що ставились вперше в хатньому „театрі" Лисенків. Сама Леся грала теж на фортепіяні. І так, як Шевченка поетичний геній притьмив його хист малярський, так і в Лесі Українки письменницький і поетичний талант відсунув у тінь її музикальні обдарування, якими просякнута майже вся її творчість, і то до тої міри, що навіть назви поодиноких її творів носять чисто музичні окреслення. Наприклад, „Пісня фльорентійська", „Східня мелодія", „Айн лід оне клянг" (Пісня без звуку), „Ададжійо пенсієрозо" (Повільно задумчиво), „Престо апассіонато" (Швидко з поривом), „Голосні струни", „Сім струн", „Мелодії", „Ритми", „Романси" та інші. Образи й картини навіяні музикою так часто зустрічаються у творах Лесі Українки, що можна сміло назвати їх стиль музичним. Наприклад, у поемі „Давня казка" є проста і звичайна лекція музики:

Ти, співаючи, на струнах
Маєш так перебирати:
До-фа-ля-соль, фа-мі-ре-соль...
Далі можеш сам добрати...

Любов поетеси до музики виявляється і в тому, що вона наділяє музикальністю багатьох своїх героїв, які або грою на інструменті або співом передають свої найглибші переживання. Леся Українка глибоко вірила у велику силу музики і тому так часто звертала ся до тих засобів, що так ясно й проречисто відзеркалюють у її творах настрої й переживання не тільки одиниць, але й цілих груп, громад і народів.

В леґенді „Королівна", наприклад, одним чотирирядковим віршем, кількома музичними окресленнями, поетеса змальовує цілу епопею похоронів-панахиди по „вбогому лицарю без спадку":

У сільській убогій церкві
Грають „Реквієм" органи,
Хор голосить „Мізерере",
Люд зідхає „Де профундіс".

Міський гамір Леся Українка називає „піснею міста" у вірші „Мати-невільниця". Таку саму алегорію стрічаємо в поемі „Так прожила я цілу довгу зиму":

Дзвінки трамваїв, гомін паровозів
Зливаються в одну тремтячу ноту,
Мов тремольо великої оркестри,
І день і ніч гуде оця музика.

Особливим засобом виразу у творах Лесі Українки являється поняття струн. Наприклад:

Якби мені достати струн живих,
Якби той хист мені, щоб грать на них,
Потужну пісню я б на струнах грала.
Нехай би скарби всі вона зібрала,
Ті скарби, що лежать в душі на дні.

Або:

Порвалася нескінчена розмова.
Тремтить вона, мов порвана струна...
Серденько тремтіло від хвали,
Як струночка під плектроном на лірі.

Поетеса особливо любується в ніжних, інтимних, струнних інструментах, які, на її думку, можуть висловити найглибші, найінтимніші почування й переживання людини. До таких належить арфа і всі щипані інструменти (ґітара, цитра тощо).

Якби оті проміння золоті
у струни чарами якими обернути,
я б з них зробила золотую арфу —
в ній все було б ясне, і струни й гуки,
і кожна пісня, що на інших струнах
бринить, мов голос вітряної ночі,
бриніла б на моїй золотистій арфі
тим співом, що лунає тільки в снах
дітей щасливих...

Алегоричні образи струн і арфи появляються теж у вірші „Завжди терновий вінець буде кращим".

Уосібленням сили, революційного підйому, боротьби з насильством уважає поетеса музичний інструмент органи, на яких грає „Прометея нащадок" — борець за визволення свого народу, що:

... гук потужний і величний
по всіх країнах має залунати
і перекинути світові стрій одвічний. („Сон")

З музикою пов'язаний і зміст поеми „Місячна леґенда", героєм якої є поет-співак, що в юні роки молодости відносно легко збирає лаври слави. Та скоро минає молодість, люди відвертаються від нього і він вертається в родинні сторони, де живе на самоті в огірченні й забутті. Та появляється лірник, який співає людям про „даремщину-панщину" злую... Лю-

ди плачуть, слухаючи лірника, що й зворушує поета-співака до тої міри, що він знову вертається до своєї професії, віддається покликанню і вирішує, що:

Поки ще буде на світі
Хоч єдина людина сумна,
Доти буде між людьми бриніти
Моя пісня смутна-голосна.

Постать мистця, поета-співця часто появляється у творах Л. Українки не тільки як творця тонів і слів, але й як народного трибуна, месника і вождя, що підіймає народні маси до чину, до боротьби з гнобителями. У вірші „Поет під час облоги" народ, „мов хор", підхоплює поетову пісню:

Усе одбивається в пісні, як в морі,
Рожева зоря і червоная кров,
І темна ненависть, і ясна любов.

Так само в поемі „Давня казка" Леся Українка показує поета-музику в ролі провідника, чародія, що співом, музикою і словом поривае за собою маси.

Тут поет взяв мандоліну
І на відповідь гуртові
Він заграв, і до музики
Промовляв пісні чудові.
Всі навколо нерухомі,
Зачаровані стояли.

Могутній вплив музики на душу людини розкриває Леся Українка і в ряді інших своїх творів. У поемі про староізраїльського царя Саула й молодого ще тоді гусляра Давида вона пише:

Грай, хлопче, грай! Нехай той голос арфи
заглушить голоси в моєму серці,
ті голоси пророчі, неспокійні!...

Леся, як сказано, грала на фортепіяні, що й був її найінтимнішим другом і повірником. Цьому інструментові вона присвятила автобіографічний вірш „До мого фортепіяно", у якому пише, що тільки тоді ставало їй легше, коли „смуток свій на струни клала". Такий самий поетичний переспів „душевної сповіді" являє собою і поезія „Ти, дівчино, життям розбита, грай", у якому „криком, а не співом, акорди перші залунають".

Виступаючи проти промовчування пекучих проблем, вона пише:

... Як рука натрапить
На ту струну, що ствердла від мовчання,
Шарпни струну безжалісно, потужно
і брязни в неї, наче на пожежу.

Навіть у роздумуваннях над неминучою смертю Леся Українка не розставалася з думками про музику.

... Якби мені знаття,
Коли я вмру, я б заповіт зробила,
Аби з музикою, що люба за життя,
Мене ховали...

Або таке:

Се дивно вам — після погребу танці?
Звичайний то сумним пісням кінець!

Проникнення музикою творчости Лесі Українки не обмежується використанням нею різноманітних музичних картин, алегорій, паралель. Велика музикальність поетеси проявляється теж у її мові. В таких поезіях, як: „Сім струн", „Мелодії", „Ритми", Пісня фльорентійська", „Емпромтю", „Айн лід оне клянг" та інші, межі між музикою і поезією майже не існують.

„Сім струн" — це сім ступенів музичного звукоряду дурової (мажорної) ґами:

До Гімн. „Ґраве"
— До тебе, Україно, наша бездольна мати,
Струна моя перша обізветься.

Ре Пісня. „Бріозо"
— Реве, гуде негодонька,
Негодоньки не боюся...

Мі Колискова. „Арпеджіо"
— Місяць яснесенький
Промінь тихесенький
Кинув до нас.

Фа Сонет
— Фантазіє! Ти сило чарівна,
Що збудувала світ в порожньому просторі...

Соль „Рондо"
— Соловейків спів на весні
Ллється в гаю, в зеленім розмаю...

Ля „Ноктурно"
Лагідні веснянії ночі зористі!
Куди ви од нас полинули?

Сі „Сеттіна"
— Сім струн я торкаю, струна по струні,
Нехай мої струни лунають...

Підзаголовки тільки двох поезій цього циклу характеризують останні як літературні твори (сонет, сеттіна). Всі інші підзаголовки — назви музичних творів. У деяких поезіях Леся Українка дає музичні окреслення провідному емоціональному настроєві („ґраве", „бріозо") або зазначує форму акомпаніяменту („арпеджжіо" в „Колисковій").

(Закінчення в наступному числі)

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ О
ЧИТАЙТЕ В
ПОШИРЮЙТЕ И
„О В И Д"

Теодор Данилів

Кипр — нова держава у світі

За останні кілька років голосно було про Кипр у світі, а в результаті він добився незалежности.

На початку 1959 року три держави, Велика Британія, Греція і Туреччина, — при співучасті представників населення Кипру — заключили договір у справі незалежности Кипру.

В наслідок цього договору на Кипрі створено тимчасовий кабінет міністрів, який перебрав цілу адміністрацію острова (за виїмком справ безпеки, оборони та зовнішніх справ) від британського губернатора. Дня 13.січня 1960 року відбулися на Кипрі вибори першого президента Кипрійської Республіки, яким обраний архиєпископ Макаріос, голова Кипрійської Православної Церкви. Віцепрезидентом обраний представник турецького населення, д-р Фазіль Кучук.

В ході є кінцеві переговори для уреґулювання всіх інших проблем, зв'язаних із встановленням незалежної республіки на Кипрі (в тому також і проблеми британських військових баз) і коли ті справи будуть остаточно вирішені і полагоджені, наступить формальна проклямація Кипру незалежною державою і тоді Кипр відкриє нову сторінку своєї історії.

А історія Кипру велика й цікава.

Невеличкий острів, розташований у північно-східньому куточку Середземного моря, якраз там, де схрещувалися впливи великих цивілізацій світу, де суперничали з собою та нерідко входили у збройні конфлікти найбільші мілітарні потуги старинного і середньовічного світів, де врешті схрещувалися впливи таких динамічно-експансивних релігій, як християнська і мусулманська, не міг не відчути усіх тих впливів на собі.

Кипр відчував їх, не раз дуже болюче.

Перші сліди людини, знайдені на Кипрі, вказують, що вона жила тут уже в новій кам'яній добі, а останній період бронзової доби залишив сліди високої культури, що була наслідком впливів Єгипту, Асирії, Вавилонії, Греції, а пізніше й Риму, в орбіті яких Кипр перебував.

На історичну арену виходить Кипр десь около 1500 р. до Христа, коли єгипетський фараон Тутмозіс III приборкав зревольтовану Сирію і Фенікію, то разом з Фенікією оволодів також Кипром, де вже до того часу Фенікія мала свої колонії. Під владою Єгипту Кипр перебував кілька сторіч, а коли після того домінуючою потугою стала Асирія, Кипр опинився під її владою, а потім знову під Єгиптом.

Рівночасно із занепадом тих великих потуг із Заходу просувається грецька колонізація Малої Азії, якої не оминув і Кипр. На відміну, однак, від інших, нпр., фенікійців, які основували на Кипрі свої колонії на те, щоб острів експлуатувати, грецькі колоністи приходили на Кипр, щоб у ньому постійно жити. То був час великої колонізації греками Малої Азії.

На зразок відносин у батьківщині, Греції, греки, поселившись на Кипрі, створили кілька осередків, міст-держав, взаємно від себе незалежних, що в великій мірі стало причиною їх лиха в майбутньому, коли окупант наближався.

Розгром Персією Асирії, Вавилону і Єгипту приніс перську владу також на Кипр; острів увійшов у склад одної із 20 перських провінцій.

Спроба повстання проти Персії не вдалася і щойно Олександер Великий його визволив, включаючи до своєї могутньої держави. Хоч Кипр тоді трохи свобідніше відідхнув, повної свободи він далі не мав, а скоро потім Єгипет Птолемеїдів (засновником династії був один із генералів Олександра Македонського) підкорив собі Кипр на близько 300 років. Час панування Птолемеїдів над Кипром був періодом поширення й розквіту еллінської культури на Кипрі.

Панування на Кипрі Риму, що прийшло на зміну Птолемеїдам, було добою розквіту острова. Римляни побудували тут міста й багато пам'ятників, які залишилися й до сьогоднішнього дня. Римське панування замітне ще тим, що в тому часі, в першому сторіччі християнської ери, прийшла на Кипр християнська релігія.

У 364 р. Римська Імперія поділилася на дві частини, Східню і Західню. Кипр припав Східній і від того часу близько 800 років був складовою частиною держави християнської за релігією і грецької за культурою.

Поява на Сході мусулманських арабів і їхня боротьба проти християнського світу принесла і Кипрові багато нещасть; він не раз був грабований арабами.

В 11 ст. арабську державу завоювали турки-сельджуки, які опанували також Палестину.

Щоб визволити Палестину, християнські держави Зах. Европи організували хрестоносні походи і в добі тих походів Кипр підпав під владу тих держав. Зайняв його наперед Річард Львине Серце, продав його Темпляріям, а коли Гі Люсінян був позбавлений престолу Королівства Єрусалиму, йому дали Кипр. Династія Люсінянів правила Кипром від кінця 13 до кінця 15 ст. Доба їх панування принесла острову багато доброго. Політично нові володарі Кипру в такій або іншій мірі підлягали різним потугам. У 1372. р. Ґенуя всадовилася на Кипрі, зайнявши Фамаґусту, а в 1468. р. острів майже цілковито переходить під владу Венеції.

В 1570-71 рр. Кипр здобули турки, а 1878. р. він перейшов під владу Великої Британії.

Поданий угорі перелік подій цілком не вичерпує багатої історії Кипру. Але навіть ця мала прогулька в його історію дає образ його минулого.

Завойовники, внутрішні спори і війни, елементарні нещастя, усе це перенесло на своїх плечах населення острова за час близько 3.500-літнього історичного існування і майже безперервного перебування під чужим пануванням.

Зазнало населення також релігійного переслідування. Християнство на Кипр приніс апостол Варнава в I столітті по Христі і заснував тут християнську Церкву, яка була незалежною від нікого, але залишилася, як рівна з рівними, в контакті з іншими християнськими Церквами з патріярхатом у Візантії. Коли ж у 1054 р. прийшов у християнській Церкві поділ на Східню і Західню, Кипр пішов за Візантією.

До хрестоносних походів церква на Кипрі розвивалась свобідно і росла в силу.

Коли ж, у наслідок тих походів, на Середній Схід прийшли впливи західньо-европейських держав і в результаті того Кипр опинився під Люсінянами, французькими католиками, на Кипр прийшла також Католицька Церква з її ієрархією, яка мала на цілі приєднати кипрійське населення до Католицької Церкви. В наслідок цього православна Церква на Кипрі пережила дуже тяжкі дні.

Однак, маючи опору в масах, православна Церква перетривала всі труднощі, а католицька Церква, яка була церквою пануючої верстви завойовників, зникла з острова разом із зникненням її носіїв.

Коли під кінець 16. ст. Кипр завоювали турки, вони визнали тільки одну православну Церкву з-поміж усіх християнських віровизнань, а неофіційно її архиєпископ був ними визнаний не тільки як релігійний, духовий голова не-мусулманського населення, але і його опікун-репрезентант у всіх справах. Не дивлячись на деякі обмеження, які час від часу роблено таким опікунам, він залишався ним весь час турецького панування, а потім і під британським пануванням. До деякої міри він був теж політичним провідником не-мусулманського населення.

Цим треба собі пояснити ту велику ролю, яку Кипрійська Православна Церква відіграла у визвольних змаганнях Кипру.

Дивлячись узад на цілу історію Кипру, можна сміло сказати, що грецьке населення Кипру завдячує свою свободу тільки тій обставині, що воно було вірне своїй грецькій мові і своїй Церкві.

Пребагата в події історія Кипру, щораз то нові завойовники острова, з різними культурами й цивілізаціями, залишили по собі сліди на острові у формі різного рода пам'ятників.

Багато з тих слідів спочиває ще глибоко в землі і жде своїх дослідників, але багато дечого вже знайдено, розкопано, а деякі пам'ятники, навіть у доброму стані, стоять ще до нині, як німі свідки великого минулого острова.

Розкопками встановлено, що вже в ранній неолітичній добі (около 3.700 р. до Христа) на острові жила людина, невиясненого досі походження, неподібна до ніякої людини, що тоді заселювала сусідні до острова землі. Ця людина знала камінне знаряддя, вживала мальованої кераміки й займалася сільським господарством.

Є знаки, що згодом острів був під впливами сусідньої Анатолії, якій він постачав мідь із своїх копалень.

Багато знахідок із тої доби знаходиться в музеї в Нікозії.

Із ростом цивілізації на острові пам'ятники стають численніші й замітніші.

Одним із таких монументальних пам'ятників є руїни міста Салямі, заснованого, як подає леґенда, одним із героїв з-під Трої. В часі землетрусу в 4 ст. до Христа воно було зруйноване, потім, за часів римлян, відновлене, а в 648 р. знищене арабами. З інших пам'ятників старинної доби треба згадати руїни святині Афродити в Куклії б. Пафос (згідно з леґендою Афродита вродилась із морської піни біля Пафос), руїни святині Аполлона в Куріюм, римський театр у Солі та руїни палати з 500. р. до Христа у Вуні.

Для мусулманського населення особливе значення має Галя Султан Текке або Умм Гарам Текке. Умм Гарам мала бути тіткою пророка

Магомета. Коли араби в 647. році по Христі напали на Кипр, вона була з ними і в нещасливому випадку втратила життя. Її поховано на місці випадку, а потім турки над її могилою збудували мечеть. Ця мечеть близько Ляр-наки є місцем паломництва для мусулман і вважається другим, що до важности, після Мекки, місцем у мусулманських вірних.

Із пам'ятників пізнішого часу замок у Кіренії, первісно візантійська фортеця, перебудований за Люсінянів у 1208. році, до нині зберігається в досконалому стані і є свідоцтвом високого будівельно-фортифікаційного мистецтва тих часів.

Руїни латинського манастиря в селі Беллапаїс, катедра св. Софії в Нікозії (тепер мечеть) і катедра св. Миколая (тепер теж мечеть) то прекрасні зразки ґотицького стилю (вони з 13 і 14 ст.), яким немає рівних у цілому Леванті.

Дуже цікавою з архітектурного боку є візантійська церковця із 14 ст. в Перістероні.

Крім ряду середньовічних замків на скельних верхах Кіренського гірського пасма, низка інтересних, середньовічних манастирів, церков та менших пам'ятників робить Кипр дуже цікавим місцем для туриста.

Для доповнення картини ще коротка інформаційна довідка: Кипр є третім за величиною, після Сицилії і Сардинії, островом Середземного моря, якого поверхня охоплює 3.572 квадратових миль. Згідно з урядовими підрахунками населення Кипру в 1958. році виносило 549.200 душ. Із цього числа близько 100.000 становлять турки, близько 6.000 вірмен, невелике число маронітів, деяка кількість чужинців різних національностей, решта греки.

Головне місто Кипру Нікозія (грецьке: Левкосія) має 86.000 мешканців. За ним ідуть Лімасоль (Лемесос) 38.500 населення. Фамагуста (Амохостос), найбільший порт острова, 28.000 нас. і Ляднака, 18.800 населення.

На Кипрі є 499 початкових шкіл грецьких і 220 турецьких. Свої школи мають також вірмени і мароніти. Середніх шкіл є 57, а крім того 2 сільсько-господарські школи і 2 коледжі для вчителів.

На острові виходить 9 щоденних газет (5 грецьких, 2 турецькі та 2 англійські) загальним тиражем 59.900 прим., і 9 тижневиків (7 грецьких і 2 турецькі) загальним тиражем 52.700 примірників.

Головним заняттям населення острова є сільське господарство. Країна експортує пшеницю, картоплю, цитрусові овочі і вина.

Із корисних копалин на Кипрі добувають і майже повністю експортують мідь і азбест.

Кипр є вкритий сіткою добрих асфальтових доріг, які сполучують всі 627 сіл острова з головними артеріями комунікації. Автобусний транспорт є добре зорганізований. Крім того, у приватній власності людей є велика кількість автомашин так, що одна автомашина припадає на приблизно 12 мешканців острова.

Але старий засіб льокомоції, віслюк, все ж таки не здає своїх позицій і, головно на селі, є далі популярним середником транспорту.

Видавництво МИКОЛИ ДЕНИСЮКА
повідомляє, що
ВИДРУКОВАНО ВЖЕ X-ТИЙ ТОМ
ювілейного 14-томового видання
ТВОРІВ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

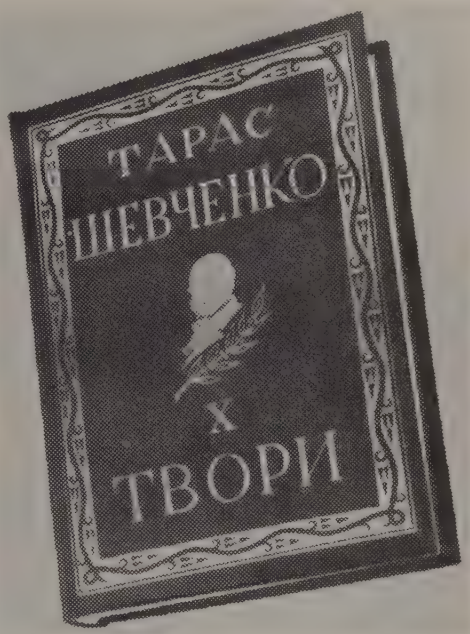

Уже видруковано 1, 3, 5, 6, 7, 8, 9 і 10 томи. Решта томів (2, 4, 11, 12, 13 і 14) будуть видруковані в скорому часі, що їх редагують із новими доповненнями: П. Зайцев, В. Дорошенко, Б. Кравців, П. Одарченко та ін. **Видавництво приймає ще нові замовлення на це монументальне видання Творів Тараса Шевченка, що появляється в люксусовій оправі, в імітації шкіри, з позолоченням.**

ЦІНА ЗА ВВЕСЬ КОМПЛЕКТ, 14 ТОМІВ, У ПЕРЕДПЛАТІ ЛИШЕ ДОЛ. 60.00 — НА СПЛАТИ ПО 5.00 ДОЛ. МІСЯЧНО.

Замовлення слати на адресу:

MYKOLA DENYSIUK PUBLISHING CO.
2226 W. Chicago Ave. — Chicago 22, Ill., USA

Софія Наумович

Коли прирівняти...

Часто зустрічаюся з разючою подібністю ідей, тем, обробки, розв'язки, характеристики персонажів, у творах українських і французьких письменників, які доводиться мені прочитувати. Це й спонукує мене перевести паралелі між представниками цих двох, здавалося б, таких далеких собі літератур. І на превелике диво, та на мою велику сатисфакцію, таке порівняння не тільки можливе, але воно вказує теж, що українська література, не зважаючи на московський терор по той бік і на відірваність від рідної землі по цей бік, аж ніяк не відстає від модерних, західньоевропейських течій та від сучасного світоприймання.

А втім, судити про те зможуть самі читачі „Овиду". Я підібрала для прикладу дві пари: двох лівих і двох правих письменників, двох українців і двох французів.

Перша пара, це Борис Антоненко-Давидович із повістю „Смерть" і Жан Поль Сартр із п'єсою „Брудні руки".

Коли б ми точно не знали, що французові невідомий був твір українського автора (хоча б тільки з цієї рації, що його москалі вилучили з продажу й бібліотек!), то ми могли б говорити про плягіят. Щоправда, дуже рафінований плягіят, бо на перший погляд нікому й на думку не впало б дошукуватись подібностей у таких двох різновидних творах. Проте, так унутрішні переживання героїв, як і „ідеї" цих двох творів, майже ідентичні. Одиноке, що їх різнить, це легенький натяк на „буржуазний" (це ж бо совєтське видання!) націоналізм українця та сильно підкреслений „ідейний" інтернаціоналізм у француза. Ні в одному, ні в другому творі Москва явно не виступає, проте її зразу ж вичує вдумливий читач у цій задусі недовір'я, підозрінь і зради, що творить клімат обидвох книжок.

Зміст обидвох творів, не зважаючи на дві різні форми — повісти й драми, — такий:

Герой „Смерти", Кость Горобенко, пристав до комуністів після придушення визвольних змагань України. А що був він колишнім прихильником Центральної Ради й засновником „Просвіт" по селах, то ніяк не міг здобути довір'я в москалів, хоч і вислугувався їм та примикав очі на їхню погромницьку політику. Йому не вдалося бути „своїм" між ворогами власного народу, та, що гірше, він ніяк не міг наладнати порозуміння сам із собою, хоч і як намагався виправдувати окупантські потягнення ширмою „добро людства". У нестерпній атмосфері фальшу й страху дійшов він до хворобливого психічного стану і врешті вигадав спасенний лік: треба пролляти свою українську, кров на очах гнобителів і тоді вони вже не зможуть заперечити його вірності й відданости. Тому він сам зголошується на першу зчерги розправу окупанта з підкореним народом і сам, один українець поміж москалями й жидами, йде розстрілювати „заскладників". Виконавши це Юдине діло, він мусів би повіситися, але такого закінчення не вільно було написати підсовєтському авторові, тож він, послуговуючись символом, показав картину невинної крови власної нареченої й закінчив трафаретом із „безхмарним українським небом"...

Герой „Брудних рук", Гюго, теж не добре почувається серед верхівки комуністичної партії неназваної країни, правдоподібно Німеччини. У цій верхівці зібрані типи із суспільних низів, а він „панич", що „ніколи не був голоден", а навпаки, йому в дитинстві мусіли казок розказувати, щоб він їв „манну-кашку". Тому Гюґа теж підозрівали, бо він не був „свій у доску". І тому він теж шукав, і знайшов, спасенний лік: йому треба виконати „мокру" роботу й цим заскарбити довір'я. Коли трапилася нагода, він зголосився виконати вбивство. А вбити треба було їхнього найвищого провідника, „шефа", що своєю політичною концепцією провинився супротив партійної лінії. Але при вбивстві так склалися обставини, що не можна було розчовпати, чи він виконав це вбивство з „ідеї", чи з заздрости за дружину, до якої залицявся бувший шеф (тут бо француз вплів цікаву любовну інтриґу). І невідомо, як закінчив би був Сартр свою драму, коли б він знаходився в московській орбіті. Проживаючи у вільній Франції він виявив неабияке знання комуністичної, вихованої москалями, психіки. Наступники шефа зробили вбитого героєм, а його концепції прийняли як свою. Що ж до Гюґа, то вони хотіли, про людське око, для „низів", виправдати вбивство заздрістю й затримати його у своїх лавах (який знавець цих метод, Сартр, але... І тут саме, цей сальоновий комуніст поповнив один із своїх „ухилів", за які не раз била його французька компартія, — його герой відмовився від співпраці з такими нечесними людьми й добровільно віддався в руки комуністичної поліції...

І ось, як бачимо, вдаряюча подібність світів, „ідей" і настанови, а зокрема нездорового, задушливого підсоння, в якому не вільно бути щирим і „собою", але треба вдавати й брехати. Оце насильство над людиною однаково важке для українця, скованого цензурою, як і для француза, який тільки інтуїтивно вгадує способи насаджування „концепцій" та „тактики". І обидвох їх перемелює всерозторощуюча машина насилля чужого панування, режиму, чи доктрини.

А тепер перейдім до другої пари: Івана Смолія з повістю „У зеленому Підгір'ї" та Франсуа Моріяка з „Вогнем на землі" (або „Провінція без виходу").

І тут, як далі побачимо, так провідна ідея, як і настанова героїв, дуже подібні, щоб не сказати тотожні, хоч у зовсім іншій площині, як і годиться релігійним і суто-національним письменникам.

Героїня „У зеленому Підгір'ї", Зіна, приїхала із „совєтськими людьми" як учителька в Західню Україну. Тут вона вперше побачила інше життя, ще не розбазарений добробут, вікову культуру українців, їхню віру в Бога й ненависть до окупанта. Зрозумівши й уподобавши все те, вона вже не може жити „совєтським" життям, вона задихається від огиди, дивлячись на неморальність, випивки, оргії. До того ж вона захоплена місцевим священиком, молодим красавцем, який міг би їй пояснити багато незрозумілих питань, коли б вона мала більше відваги, й коли б дальші події не склалися так фатально для її молодого життя й для неусвідомленого кохання. Вона доходить до нього, так би мовити, „окружною дорогою". Завдяки своїй подрузі, місцевій дівчині Галі, вона натикається на повстанців, і раз усвідомивши, що вони борються за інший, кращий світ, такий близький їй і рідний, у якому місце для Бога й України, вона вирішує більше до ворога не вертатися. Коли її, приловлену, примушують видати священика, вона рішається йти разом із ним на каторгу...

Герой „Вогню на землі", Моріс, теж задихається в своєму маєтку в Югано, у Франції, в провінції Лянд. Це нащадок аристократичного роду Прат де ля Саск, який недавно зубожів через вічне горіння лісів у посушливі літа. Батьки Моріса відмовляють собі в усьому, мусять рахуватися з кожним сотиком, вічно говорять про видатки й навіть допускаються доволі неморального вчинку: небожа Ґабрієля, нешлюбного, усиновленого одним із Сасків, замість на дорогі студії, віддають до безплатної духовної семінарії, перекреслюючи тим самим мрії власної доньки Люсілі, яка любить Ґабрієля й знає про відсутність кровного зв'язку поміж ними. Зате ж вони завідують майном небожа, що дає їм змогу втримуватись на поверхні, поки їх син, Моріс, не закінчить правничих студій та не одружиться з багатою Каролиною, донькою колишнього пастуха. Мотором усіх цих пересправок є найстарша донька де Сасків Льора, стара діва, яка всю свою ненаситну любов спрямувала на брата Моріса, прив'язуючи його до себе своїм коханням так, що Моріс став безвільним знаряддям її волі. Вона теж вислала його на правничі студії й підшукала суджену Каролину, провінц:йну, хоч і гарненьку, дівчину, яка з одного боку, не могла б видерти Моріса з-під її, Льориного, впливу, з другого ж, своїм багатством урятувала б цілу родину від матеріяльної катастрофи. Але всі ці розрахунки перекреслив Моріс. Вирвавшись із глухої провінції до Парижу, він не тільки не відвідував правничого факультету, але здійснив свої задушевні мрії й став малярем, а крім того таємно одружився. Коли врешті став і батьком, повернувся до родинного гнізда, бо ж його син, це теж „один із де Сасків". Але в богемічній атмосфері Парижу він узяв тільки цивільний шлюб і тому Льора, знаючи романтичну вдачу свого брата, задумала цей зв'язок все ж таки розірвати, підсовуючи йому Каролину. Моріс уже був би знову попався в заставлені сіті, але, завдяки своїй дружині, знайшов таки вихід: потаємно від сестри, молоді люди повінчалися в церкві, що й зробило їхній зв'язок нерозривним, а це врешті раз на все перекреслило всі диявольські пляни Льори.

Так ото, й Іван Смолій і Франсуа Моріяк, довели своїх героїв, почерез різні перипетії, до Бога, дарма, що Галя йде на страшну каторгу, а Моріс до нового життя з улюбленою дружиною й сином. Галя вирвалася з гнилі совєтського будня, знайшла свій ідеал серед повстанців, а глибока віра, якою надхнув її священик, додала їй сили перебороти страх перед ворогами. Моріс теж вирвався з затхлости дрібнобуржуазних інтриґ, щоб служити високому мистецтву,а віра його дружини допомагає йому визволитися з-під нездорового впливу, що гальмував його мистецькі пориви.

Висновки з таких порівнянь очевидні: українські автори ні в чому не поступаються перед чужинецькими взагалі, а французькими зокрема. Шкода тільки, що із-за браку перекладів творів наших письменників на чужі мови, вони не доступні чужинецькому читачеві. Та може за таким ствердженням прийде і охота, а вслід за цим і можливість, подумати про переклади зразків української літератури на декілька чужинецьких мов.

СЕРЕД КНИЖОК

Діти Львова в боротьбі за Україну

Серед белертристичної літерататури появилася нова повість Олега Лисяка, „Люди такі, як ми", видавництво „Гомін України", 1960 р., сторін 346.

Автор повісти відомий широким колам української спільноти з громадської і журналістичної праці, як також із своєї першої книжки „За стрілецький звичай". Багатьом, які познайомились з О. Лисяка статтями, репортажами чи повістями, зайво згадувати про його легкий стиль писання. Автор на початку повісти немов бере читача за руку й веде його у сферу захмареного українського неба, яке прояснюється в боротьбі українського народу. Крізь ясні й бурхливі дні допроваджує читача до сучасних днів, заставляючи його ще раз ретроспективно глянути в недавнє минуле й знайти своє місце в служінні своєму народові.

Автор без зайвого патосу, але в простий і рівночасно майстерний спосіб представляє пересічних людей у ході боротьби українського народу. Він старається показати на тлі боротьби за українську незалежність простих борців підпілля. При цьому видвигає одну з важливих проблем, а саме питання українського міщанства, зокрема тієї його частини, що була національно слабо освідомлена. Залишаючи на боці питання, наскільки автор менше чи більше вдало змалював перехід національно слабо освідомлених людей на українську сторону, ми звертаємо увагу на ту важливу обставину, що в визвольній боротьбі приймають участь не тільки „вибранці", але й ті, які колись сумнівалися. Це питання й сьогодні дуже актуальне серед нашої спільноти на чужині. В повісті згрубша зображена різниця між цією частиною української спільноти і поляками. Вона полягала в тому, що поляки ходили молитись до римо-католицьких костелів, а наші до греко-католицької церкви. Їхні діти, які виростали в польському оточенні, мали нагоду нераз почути від своїх товаришів-поляків про своє непольське, але „гайдамацьке" походження. З нашого боку називали тих людей польськими перекинчиками. З часом при відповідних моментах у тих людей відзивається національний гін і ставить їх на шахівницю української визвольної боротьби. Люди того типу є переважно героями повісти „Люди такі, як ми".

Перша частина повісти охоплює боротьбу ОУН у Львові від часів німецько-большевицької війни до повстання УПА і відступу німців на захід. Боротьба, яку веде ОУН, є тільки продовженням українських визвольних змагань. Ниткою, що в'яже визвольні змагання з дальшою боротьбою, є польський вирок смерти для Курганського, який гине за участь у визвольних змаганнях і за приналежність до УВО. Наочними свідками його смерти є два сини, Любомир і Ігор, донька Оксана, дружина і батько. Родина Курганських у повісті є основним осередком підпільної дії. На шляху української боротьби родина Курганських втрачає Любомира, якого знайдено серед помордованих большевиками в'язнів.

За німецької окупації хата Курганських є місцем зустрічей підпільників. Ґестапо наскакує на хату і всіх арештує. Мариняк, колишній футболіст польської дружини, який приїхав до хати Курганських на стрічу, щасливо вириває ся з рук Ґестапа. На вулицях Львова зустрічає свого старого приятеля із шкільних часів, жида Кубу, якому допомагає скриватись перед німцями, і вкінці Куба йде до УПА боротись разом з українцями за спільну ідею — свободу.

Доля арештованих, Оксани й Ігоря Курганських та Ореста Гладія, буває різна. Оксана опинилася у Німеччині на примусових роботах. Потрясаючим моментом є вішання малого хлопця, Ігоря Курганського. Серед тих самих старинних мурів Львова кільканадцять років тому згинув його батько і був замордований Любомир. Очі непомітно самі звогчуються і на хвилину забуваємо, що читаємо книжку. Перед очима проходять ті незабутні моменти, картини розстрілюваних і вішаних українських юнаків на міських площах Дрогобича, Львова, Станиславова, Києва та інших міст.

Мариняк і Ремеґа, одягнені в німецькі однострої, нападають на концентраційний табір і звільнюють арештованих членів ОУН, серед них і Ореста Гладія, а також одного француза. Вдалий напад на в'язницю і пімста над німецькими урядовцями Ґестапа за смерть Ігоря Курганського й багатьох інших членів ОУН є завершенням підпільної боротьби ОУН і рівночасно закінченням першої частини повісти.

Епілог першої частини повісти є рівночасно прологом другої, в якій автор зображує умовини повстанського життя. Тепер український запашний ліс стає схоронищем і символом боротьби та волі. Тут зустрічаються всі разом в одній лаві: Ремеґа, Мариняк, жид Куба, француз Андре і інші. Правда, не в усіх однакова ситуація, але ніхто не користає з можливости покинути своїх товаришів і рятувати своє життя. Всі стараються до кінця бути разом і боротися за правду і волю народу. Андре-Руслан безперебійно займається радієвими передачами для заходу. Куба, як лікар, несе колосальну допомогу повстанцям. Довга боротьба і спільне життя з'днало їх в одну нерозривну цілість.

Тяжке повстанське життя, де за кожним вуглом, кущем, чи деревом чигає смерть, а далі постійний голод і недоспані ночі зовсім виснажують повстанців, але вони не здаються ворогові. Вони стають іскорою надії для українського народу, який з їхньою боротьбою в'яже своє майбутнє. Українська повстанська радіостанція, якою керує Андре-Руслан, постійно передає звідомлення на захід про те, що Україна бореться за свою незалежність. Про цю визвольну боротьбу українського народу не можуть замовчати навіть большевики, видавши цілий ряд драм з життя українського підпілля. Навіть на останній декаді української культури в Москві був висвітлений один фільм із життя повстанців, очевидно з відповідним большевицьким коментарем.

Оксана, яка після капітуляції, опинилась у Німеччині в одному з таборів, як зв'язкова повертається на Україну, щоб перестерегти команду УПА перед зрадою. Щасливо добивається до задуманого. В тому моменті сильний наступ ворога, про який тількищо Оксана попередила, розбиває криївку. Волянський і Оксана щасливо рятуються від смерти. Андре-Руслан, який до останньої хвилини працює при радіо апараті, гине, прошитий кулею, біля нього падає й Мариняк, який урятував йому життя, визволивши з тюрми. Тут вони спочили разом назавжди, біля скривавленого радіо апарату.

Автор закінчує повість двома епілогами, які мимохіть заставляють нас глянути в наше недавноминуле, уявити собі ситуацію людей одного народу обабіч залізної занавіси. Автор цю картину змальовує майстерно. З одного боку він представляє Оксану, яка опинилася із своїми товаришками далеко на засланні-каторзі і там відкриває всю болючу історію своєї родини: смерть Ігоря, зраду, про яку попереджувала, і багато, багато інших правдивих, безмежно болючих моментів. Пройдений тяжкий, тернистий шлях її не зламав; вона видержала до кінця, остаючись вірною українській ідеї. На далекому засланні вона не перестає боротись і стає в ряди страйкуючих жінок, яких розчавлюють танки. З другого ж боку автор показав зовсім інше життя на чужині, наші турботи й безжурність, які є ярким контрастом попередніх картин.

Треба признати, що автор виконав своє завдання, зобразивши нам звичайних сірих людей у боротьбі за українську незалежність.

Микола Галів

Городниця

Городниця. Пропам'ятна книга села над Збручем в Україні. Торонто 1958. Накладом Допомогового Товариства односельчан села Городниці в Торонті-Отаві. 167 стор. 8-и.

Сам заголовок книжки говорить виразно й чітко про зміст і завдання її. Вона цінна тим, що нав'язує до нашого минулого й теперішнього на рідних землях і то зв'язаного з одним селом у Галичині та еміґрантами, що вийшли з нього і поселилися в Канаді і ЗДА. І хоч уже заакліматизувалися вони на новій землі і тут привели на світ та виховали своїх дітей і внуків, вони не забувають за своє рідне село, своє походження. Тому вони в безперервному контакті з рідними, допомагали й допомагають їм і цілому селу розбудовуватися і зростати економічно та культурно, посилаючи звідси своїм землякам у рідному селі чи то гроші, чи готові вироблені матеріяли різного вжитку, навіть такі, як священичі ризи й інше церковне устаткування тощо.

Ідею видання тієї пропам'ятної книжки підняли і перевели в діло уродженці Городниці і довголітні громадяни Канади Яків Луків і Михайло Возний, що разом з іншими односельчанами заснували „Допомогове Товариство односельчан села Городниці" в Торонті. У цій пропам'ятній книзі знаходимо відомості про минулі часи села й околиці, побут та звичаї, життя між двома війнами та після 1945 р., культурний і економічний зріст.

Після вступної, інформативної статті пера Михайла Возного про причину й мету видання пропам'ятної книжки, поміщено дуже цінну статтю відомого археолога проф. д-ра Ярослава Пастернака про пам'ятники старовини села Городниці. Оперуючи речевим і досвідним матеріялом та прикметною йому ерудицією, автор подає важливі відомості про минуле села й околиці на основі археологічних розкопок і численної літератури предмету, а також про знахідки з передісторичних часів. Серед знахідок ранньої історії перше місце займає знайдений у 1848 р. в ріці Збруч коло гори Соколихи, недалеко села Городниці, відомий кам'яний ідол, що став предметом дослідів численних чужих та українських учених. Обговорюючи описи й думки цих учених про знайдену пам'ятку, проф. Пастернак подає свій оригінальний погляд на релігійний культ наших поганських предків та стверджує автохтонність українського населення на своїх землях від дуже давніх часів, засвідчену м. і., саме цим автентичним, мистецьким ідолом Святовита.

У наступній статті Михайло Возний подає документарні відомості про село Городницю перед першою світовою війною. Тут маємо докладні описи частин села, їхні назви й походження, пам'яткові фігури, поля, ліси, тощо. Все це подає автор з великим пієтизмом і пошаною до рідних урочищ і традицій. Подані відомості — то важне джерело для пізнання минулого й сучасного не тільки Городниці, але й околиці. Деякі факти—то немов відбитка загальних відносин у наших галицьких селах.

У дальших статтях розказується про рокові свята в Городниці (Різдво, Новий Рік, Йордан, Великдень, Зелені свята й різні празники). Тут автори Я. Луків та І. Сталевий подали деякі обрядово-святкові пісні та колядки, притаманні селу Городниці. Далі слідують статті про народню ношу та весілля, ілюстровані гарними світлинами та пісенним матеріялом. Важне й документарне значення мають наступні статті про першу школу в Городниці (Я. Луків) і про будування дому „Просвіти" (Андрій Любий і Василь Грайник). Опісля поміщені дві статті про перших городницьких піонерів у Канаді та про городницькі допомогові товариства в Канаді. З них довідуємося про тяжкі умовини праці і здобування громадських привілеїв у початкових роках поселення городничан у Канаді, про їхнє організування громадського співжиття в товариствах взаємної помочі і допомоги рідному селу. Статистичні дані, цифри і світлини говорять про ідейність і силу збірної праці для загалу, для своїх рідних на батьківських землях.

Велику частину книжки (стор. 91-155) займає список односельчан із Городниці, співфундаторів цієї пропам'ятної книги. Він цікавий тим, що кожний співфундатор подав світлини й особисті дати й дані про життя своє і своєї сім'ї із тут народженими їхніми дітьми і внуками. Усіх їх 47 більших або менших родин.

Остання стаття присвячена згадці про тих городничан, що померли в Канаді і ЗДА. Список покійників складений за місцем похоронення на кладовищах обох країн. Варто було б подати при них дати народження і смерти, бо це уточнює історичні події села, а тим самим і нашої країни. Колись після довгих років шукатимуть цих дат їхні рідні, а також історики й описувачі нашого минулого.

Дуже важною і вартісною роблять цю книжку подані на кінці її короткі змісти кожної статті англійською мовою.

В цілому книжка цікава не тільки для односельчан Городниці, але й для загалу нашої еміґрації, розсипаної по цілій земській кулі. Вона цікава ще більше для дослідника нашої культури в минулому й сучасному. Тому наше громадянство щиро вітає таку книгу і вдячне її авторам та видавцям.

В. Лев

Вийшла другим виданням

ЗБІРКА ПОЕЗІЙ

ЛОҐОС

СТЕПАНА РИНДИКА,

автора збірки оповідань

„ПРИГОДИ І ЛЮДИ"

Поезії — переважно сатиричні. Тверда обкладинка, тиснена золотом. **Ціна $2.50.**

Писати на адресу:

S. RYNDYK

1830 W. Chicago Avenue

Chicago 22, Ill.

або питатися у книгарнях.

НОВА ПОЯВА

III-ій і IV-ий ТОМ

ТВОРІВ ЮРІЯ КЛЕНА

Тепер можна придбати наступні томи:

а) ЛІТЕРАТУРНА СЕРІЯ:

II Том — „ПОПІЛ ІМПЕРІЙ, ($3.65)

III том — НОВЕЛІ і СПОГАДИ, ($3.50)

***V* том — В. Шекспір: „ГАМЛЕТ" і „БУРЯ", ($3.50)**

Переклади, ілюстроване видання. (I том — ПОЕЗІЯ вийде з друку 1961 р.)

б) НАУКОВА СЕРІЯ: в трьох томах готується до друку.

Просимо замовлення слати на адресу:

KLEN FUNDATION, 179 Bathurst St.,

Toronto 2B, Ontario — Canada.

При ґуртовому закупі 30% знижки.

НА СПЛАТИ ПО ОДНОМУ ДОЛЯРОВІ ТИЖНЕВО

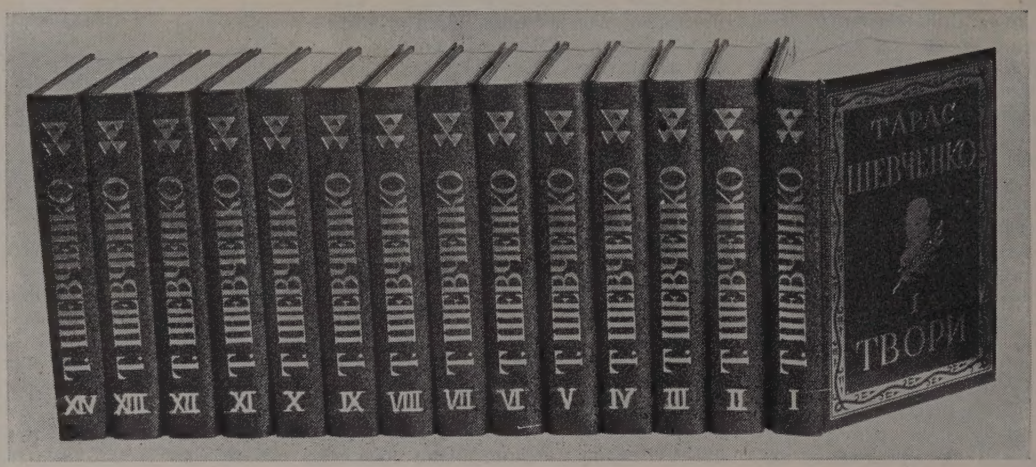

Повне Видання Творів Тараса Шевченка

Т. I. Поезії до року 1843.

Т. II. Поезії 1843 - 1847 рр.

Т. III. Поезії 1847 - 1857 рр.

Т. IV. Поезії 1857 - 1861 рр.

Т. V. Назар Стодоля. — Різні твори.

Т. VI. Повісті: Художник. — Наймичка. — Варнак.

Т. VII. Повісті: Княгиня. — Музика. — Нещасний. Капітанша.

Т. VIII. Повісті: Близнята. — Мандрівка.

Т. IX. Журнал.

Т. X. Листи.

Редактор тт. I - X — П. Зайцев

Т. XI. Т. Шевченко, як маляр (160 репродукцій малюнків). Автор розвідки — Д. Антонович.

Т. XII. Т. Шевченко в чужих мовах. Переклади Шевченка на інші мови.

Т. XIII. Збірник статтей про Т. Шевченка та його творчість (в тому ще ніде недрукована праця Юрія Клена).

Т. XIV. Бібліографія творів Т. Шевченка та праць про нього. В. Дорошенко.

Перший наклад Повного Видання Творів Тараса Шевченка видав Український Науковий Інститут у Варшаві.
Появилося воно під редакцією окремої Редакційної Комісії в складі:
Голова — О. Лотоцький, секретар — Р. Смаль-Стоцький,
Редактор — Павло Зайцев.
Автори поясняльних статтей і дослідчих праць, друкованих у цьому Повному Виданні Творів Тараса Шевченка:

Антонович Д., Білецький Л., Брик І., Дорошенко В., Дорошенко Д., Дубицький І., Зайцев П., Кордуба М., Кравців Б., Лепкий Б., Лотоцький О., Луців Л., Маланюк Є., Міяковський В., Одарченко П., Сірополко С., Січинський В., Смаль-Стоцький Р., Смаль-Стоцький С. і Чижевський Д.

Другий наклад Повного Видання Творів Тараса Шевченка видає Видавництво Миколи Денисюка напередодні 100-літніх ювілейних святкувань. Повне Видання Творів Тараса Шевченка Видавництва Миколи Денисюка матиме 14 томів, друкованих на доброму білому папері, гарно оправлених в імітацію шкіри, з позолоченням. Ціна за ввесь комплет цього монументального видання лише $ 60.00 на сплати по одному долярові тижнево або по 4 - 5 долярів місячно. За ближчими інформаціями та за ілюстрованими проспектами звертатися на адресу:

MYKOLA DENYSIUK PUBLISHING COMPANY
2226 West Chicago Avenue — Chicago 22, Ill., — USA.

Smith Corona Portable Typewriter

AUTORIZED DEALER:

MYKOLA DENYSIUK

2226 WEST CHICAGO AVENUE — CHICAGO 22, ILLINOIS — U. S. A.

Дуже практична в новому ефектовному оформленні STERLING
коштує в нас лише дол. 74.50

Найновіший модель люксусової машинки до писання GALAXIE

Маємо в продажу англійські, українські та в усіх інших мовах

МАШИНИ ДО ПИСАННЯ

найкращої американської продукції у великому виборі — по низьких, приступних цінах, на догідні сплати, без дорахування відсотків.

Приймаємо позамісцеві замовлення і висилаємо машинки до писання до всіх стейтів ЗДА та до інших країн.

ФЕДЕРАЛЬНА КРЕДИТОВА КООПЕРАТИВА

„САМОПОМІЧ“

2351 W. CHICAGO AVE CHICAGO 22, ILLINOIS.

Телефон: HU 9-0520

Приймає вкладки й дає позички

ПОЗИЧАЮЧИ на авто, на меблі, на задаток хати, на ремонт дому чи ін. платите в Кредитовій Кооперативі „САМОПОМІЧ“ лише дол. **48.75** відсотків від дол. **1.000.00** за один рік.

ПРИ ЦЬОМУ коштом **„Самопомочі“** забезпечується позичку до висоти дол. 10.000 на випадок смерти або цілковитої непрацездатности позичальника.

БЕРУЧИ в **„Самопомочі“** кредит на авто і даючи на її забезпечення свій тайтел (право власности) **не потребуєте ручителів.**

ПРИ ЦЬОМУ можете полагодити забезпечення авта від різних випадків.